
katsaus

Kansakunta etsii itseään

Näkökulmia tämän päivän maailmaan

Suomalaisen 80-luvun vaihtoehdot

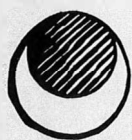
Kulttuurin uudet nimet

Luonnonvarojen taloudellisesta käytöstä

Kilpailu ja voitto

Kriittisen korkeakoulun identiteetti

Luonnonelementeistä perinteellisessä
asumisessa

KRIITTINEN
KORKEAKOULU

4.1981

9.(21.) vuosikerta
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kriittisen korkeakoulun
kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Yrjönkatu 23 B 21, 00100 Helsinki 10
ma—pe klo 9—16. P. 611 149

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Kaarina Vartia
Eeva-Kaarina Viinikka
Timo Peedu, taitto

Toimitusneuvosto

Kriittisen korkeakoulun johtokunta: Reijo Wile-
nius (pj.) , Aulis Aarnio, Henri Broms, Oiva Ke-
tonen, Ulla Lång, Seppo Matinvesi, Antti-Veikko
Perheentupa, Ville Repo, Kalevi Suomela ja Antti
Tuuri.

Tilaukset vuodelle 1981

maksamalla 50 mk/vuosikerta ps-tilille 715 56-0

Irtonumerot

à 10 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian
paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luon-
nonsuojelun Tuki Helsingissä ja Oulussa.

*Osoitteenvuorotukset ja jälktilaukset toimiston
osoitteella.*

Osoite: Yrjönkatu 23 B 21, 00100 HELSINKI 10
Puhelin: 611 149 (ma—pe klo 9—16)

on sitoutumaton, opetusministeriön tukema, avoi-
men yliopiston ideaa toteuttava kulttuurikeskus.
Toiminta alkoi vuonna 1968.

Kriittinen korkeakoulu pyrkii

- tarjoamaan tietoja ja virikkeitä kaikille, jotka
ovat kiinnostuneita aikamme ongelmista,
- järjestämään kiinnostuneille mahdollisuuksia
itsensä ja ympäristönsä kehittämiseen,
- edistämään sellaisen tiedon syntymistä ja
kehittymistä, joka antaa uusia näkökulmia to-
dellisuuden ymmärtämiseen sekä
- tarjoamaan mahdollisuuksia eri aatteiden,
oppien ja mielipiteiden kohtaamiselle.

Sihteerit

Antti-Veikko Perheentupa (pääsihteeri)

Martti Tuomola (suunnittelusihteeri)

Asta Haapalainen (yleissihteeri)

Helinä Siikala (lääketieteen projektisihteeri)

Eeva Hurskainen (työyhteisöjen kehittämisen
projektisihteeri)

Anneli Launiainen (toimistosihteeri)

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n
jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 20
mk/vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 300 mk)
ps-tilille 715 56-0.

4/81 sisältö

- 3 ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA
Kansakunta etsii itseään
- 4 REIJO WILENIUS
Näkökulmia tämän päivän maailmaan
- 5 JOHN VIKSTRÖM
Suomalaisen 80-luvun vaihtoehdot
- 11 KARI E. TURUNEN
Kulttuurin uudet nimet
- 15 PEKKA MÄKELÄ
Luonnonvarojen taloudellisesta käytöstä
- 19 PENTTI MALASKA
Kilpailu ja voitto
- 24 Kriittisen korkeakoulun identiteetti
- 29 MATTI KUUSELA
Luonnonelementeistä perinteellisessä
asumisessa

Antti-Veikko Perheentupa

Kansakunta etsii itseään

Jo vuosia on eri yhteyksissä puhuttu siitä, että me suomalaiset olemme menettäneet identiteettiämme. Vanhemmat sukupolvet näkevät tämän erityisesti nuorten ongelmana. Nuoret ilmaisevat asian toisin, mutta kysymys on ilmeisesti samasta asiasta. Sellainen arvojen ja ihanteiden maailma, jota kansakunta pyrkii aktiivisesti ylläpitämään ja jonka jokainen uusi polvi voi omaksua elämänsä kantavana voimana, tuntuu suurelta osin kadonneen.

Kansakunnan identiteettiä voidaan luonnehtia kollektiiviseksi ajattelutavaksi, joka vaihtelevalla voimalla elää jokaisessa kansakunnan jäsenessä. Kollektiivinen ajattelu ei ole mitään oppeja, ideologioita tai yhteisesti hyväksytyjä arvojen määritelmiä vaan kuvia, myyttistä todellisuuden hahmotusta. Nämä myytit nousevat historiasta, mutta jos ne ovat eläviä, ne aina suuntaavat tulevaisuuteen. Tältä pohjalta on myös ymmärrettävissä niiden suuri voima ja merkitys.

Olemme yleensä varsin heikosti tietoisia meissä vallitsevista myyteistä. Siksi havaitsemme hitaasti kollektiivisen ajattelun muuttumisen. Vanhojen myyttien kuolema on tästä muutoksesta ehkä selvemmin tietoisuuteen nouseva osuus. Uudet myytit alkavat yleensä toimia näkymättöminä.

Meitä askarruttava kansallisen identiteetin heikkeneminen on ilmeisesti tapahtunut runsaan kymmenen vuoden aikana. Se ajoittuu samaan aikaan kuin taloudellisten kehitysnäkymien muuttuminen. Voidaan olettaa näiden ilmiöiden liittyvän toisiinsa. Kollektiivisen ajattelumme sisältö oli muuttunut hyvin aineelliseksi. Oli tapahtunut jotakin, jota olemme tottuneet kutsumaan amerikkalaistumiseksi: Rahasta oli muodos-

tunut kaikkien arvojen yhteinen mittari ja aineellisesta vaurastumisesta kaikkea hallitseva tavoite.

Tällainen arvojen aineellistuminen oli jo sisältänyt historiallisen jatkuvuuden heikkenemisen. Olimme etääntyneet kulttuurimme syvemmistä virtauksista eivätkä nämä enää rakentaneet tulevaisuutta meidän kollektiivisessa ajattelussamme. Siihen asti itsestään selvänä pidetyn taloudellisen kasvun taittuminen merkitsi siten väistämättä myös kansallisen identiteetikriisin syntymistä.

Tätä kriisiä ei suinkaan vielä ole käyty läpi. Erästä sen tiedostamisvaihetta tulee todennäköisesti merkitsemään edessä oleva henkilön vaihtuminen maan korkeimmassa johdossa. Pitkän valtakautensa kuluessa presidentti Kekkonen on muodostunut olennaiseksi tekijäksi kollektiivisessa ajattelussamme, myyttihahmoksi, jossa on henkilöitynyt jotakin toiveistamme elää turvallisessa ja muuttumattomassa maailmassa. Siirtyminen Kekkonen jälkeiseen aikaan tulee merkitsemään paljon suurempaa muutosta kuin äkkiä pystymme ymmärtämään. Tuskin on väärin luonnehtia tätä muutosta nuorten kokeman identiteetikriisin leviämiseksi koko kansakuntaa koskevaksi.

Tästä kriisistä eteenpäin eivät suomalaisia tule auttamaan mitkään mallit tai ideologiat sen enempää lännestä kuin idästäkään. Pohjan on löydettävä omasta kansallisesta historiasta ja kulttuurista. Ilmeisesti meidän on jälleen kerran etsittävä olemustamme idän ja lännen välillä. Tietysti elämme suuresti kasvaneen vuorovaikutuksen maailmassa. Siitä huolimatta on tänään yhtä totta kuin viime vuosisadalla, ettemme ole sen enempää ruotsalaisia kuin venäläisiäkään. □

Näkökulmia tämän päivän maailmaan

Syksyn 1981 avajaistilaisuudessa 21.9. Säätytalolla oli teemana Näkökulmia tämän päivän maailmaan. Katsaus julkaisee professori Reijo Wileniuksen ja piispa John Vikströmin alustukset.

Reijo Wilenius

Yleiset asenteet ovat syvällisesti muuttumassa. Teollisessa kasvuvaiheessa ihmiset irtautuivat yhteyksistään. Nyt etsitään luonnon-, ihmis- ja hengenläheisempää elämäntapaa. Aineellisen keräily- ja kulutustalouden keskellä on monille avautumassa elämän muita ulottuvuuksia, lähinnä luonnonkokemisen ja ihmissuhteiden alalla. Etsitään lisäksi uutta suhdetta työhön, sellaista suhdetta, jossa työ ei ole pelkkä toimeentulon välikappale vaan myös tapa jäsentyä yhteisöön ja käyttää parhaita voimiaan. Myös ihmiskunnallinen vastuuntunne on yksilötasolla heräämässä, mitä osoittaa mm. prosenttiliike.

Tätä mielenmuutosta vastassa ovat nykymaailman poliittiset, sosiaaliset ja käsitteelliset järjestelmät. Vallan huipuilla ei muutosta havaita. Kysymys on siitä, että yhteiskunnan kovia ja ahtaita rakenteita olisi pehmennettävä, myös ajattelun jähmettyneitä rakenteita. Kansalaisten oma-aloitteinen toiminta terveydenhoidon, sosiaalityön, luonnonhoidon, kasvatuksen ja kulttuurityön alalla pyrkii esiin ja törmää vallitseviin rakenteisiin. Voimakkain törmäys on tapahtunut Puolasassa.

Tämä uuden aluskasvullisuuden nousu — pienyrittäminen sanan laajassa merkityksessä — on pitemmän päälle paras lääke myös työttömyyttä vastaan.

Tiukassa holhousvaltiossa on yksilöiden ja ryhmien oma vastuullisuus ja omapohjainen toiminta päässyt surkastumaan. Esim. perheen ja sen lähiympäristön kasvatusvastuu on pala palalta murennettu yhteiskunnalle, joka ei tosiasiassa pysty tätä vastuuta kantamaan. Tämä on kovalla tavalla koettu koulussa, ja siitä on alkanut perheen merkityksen uudelleen arvioiminen. Samansuuntainen uudelleen arviointi on tapahtumassa terveydenhuollon alalla. Mahdollisesti voidaan puhua yleisestä yksilöllisen sosiaalisen vastuun heräämisestä.

Näiden uusien virtausten taustalla ja perustalla on ihmiskäsityksen syveneminen. Aletaan jälleen tajuta, että ihmisessä on muitakin olemuspuolia kuin materiaallinen, jota luonnontieteellinen lähestymistapa on käsitellyt. Ihmiskäsityksen syventämisessä, jossa Steinerin virikkeillä on erityinen ansionsa, törmätään vallitsevan yliopistotieteen koviin rakenteisiin. Lähes vainoharhaisesti julistetaan epätieteelliseksi kaikki muut lä-

hestymistavat, vaikka niissä olisi kysymys ihmisen syvemmän kokemusmaailman käsitteellisestä selvittämisestä.

Saattaa syntyä jyrkkä jakautuminen luonnontieteellis-teknisen ja ihmistä henkisenä olentona ymmärtävän kulttuurin välillä. Eräänlaisia kulttuurimme jakomielisyyden oireita esiintyi kiivaassa keskustelussa luomisuskosta ja evoluutioteoriasta.

Eräänlainen edelliseen liittyvä jakomieli-syys on myös tieteen, taiteen ja uskonnon jyrkkä eriytyminen kulttuurissamme. Vastava prosessi on tapahtunut ihmisen sielun-elämässä. Uuden kulttuurin tuntomerkki on ihmisen eheytyminen. Käytännössä se merkitsee, että ihmisen tunteva ja eettinen olemus pääsee jälleen esiin ja alkaa kantaa tiedollista puolta.

Sen suuntaisen vaatimuksen esitti 1920-

luvun alussa Albert Schweitzer, joka syytti maailmansodan katastrofista osittain filosofiaa. Filosofia ei ollut pystynyt kehittämään ihmisiä henkisesti kantavaa, eettistä maailmankatsomusta. Skinner, joka arvosti tätä Schweitzerin pyrkimystä, tosin huomautti, että tämä uuden maailmankatsomuksen idea on yhtä täsmällinen kuin jos joku sanoisi uudesta talosta, että sen täytyy olla vankka ja kaunis. Tarvitaan ennen muuta täsmällistä tietoa ihmisestä, kasvatuksesta ja itsekasvatuksen pohjaksi.

Uuden ja kantavamman ajattelun ituja varttuu nähdäkseni jo siellä täällä, virallisten laitosten sisäpuolella ja ulkopuolella. Käytän hyväkseni Wittgensteinin lausumaa: "Suokoo Luoja että ihmiset huomaavat mitä on heidän nenänsä edessä!" Ja: "Kerran tästä sivilisaatiosta vielä syntyy uusi kulttuuri." □

John Wikström

Suomalaisen 80-luvun vaihtoehdot

Vuosikymmen on monissa suhteissa edellisen vuosikymmenen hedelmä ja seuraavan siemen. Tämä koskee myös puheena olevaa 80-lukua. Täten kiinnostuksemme ennen kaikkea kohdistuu niihin mahdollisuuksiin ja vaihtoehtoihin joita tämä vuosikymmen sisältää tulevaisuutta ajatellen.

Mutta tulevaisuuden siemen löytyy tavallisesti menneisyyden hedelmästä. Siksi meidän on sensiksi tutkittava hedelmää: kysyttävä miltä 80-luku näyttää kun katselemme sitä 70-luvun tuotteena. Tunnetusti helpoin tapa ennustaa tulevaisuutta on yksinkertaisesti jatkaa niitä kehityslinjoja, jotka kulkevat nykyisyydessä. Mutta tehdessämme niin, meidän on muistettava, että useimmissa tapauksissa tulevaisuus osoittautuu olevan enemmän kuin vain menneisyyden jatke.

Seitsemänkymmentäluvun hedelmä

Jos seitsemänkymmentäluvun hedelmä saa kasvaa ja kypsyä rauhassa ilman ulkoisia

häiriötekijöitä, siitä tulee suuri ja ulkonaisesti melko kaunis hedelmä. Taloudellinen hyvinvointi tulee säilymään, ehkäpä vielä kasvaakin. Ellemme joudu suurempien öljykriisien kouriin, voimme arvioida vuotuisen taloudellisen kasvun muutaman prosentin suuruiseksi. Teknologinen ja teollinen kehitys jatkuu. Jatkuvalle rationalisoinnille ja automatisoinnille ei oikeastaan ole mitään vaihtoehtoa ellemme yksinkertaisesti hyppää pois radalta ja keskeytä kansainvälistä kilpailua kaupan alalla. Mutta sitä me tuskin tulemme tekemään. Sitävastoin tulemme huomaamaan selviytyvämmä paremmin kuin useammat muut, joilla ei ole etuoikeutta saada maksaa suurinta osaa kasvavasta öljylaskustaan valmiilla teollisuustuotteilla.

Teknologisen kehityksen mukana seuraa, että 80-luvulla siirrymme ns. informaatio-yhteiskuntaan. Tässä jälkiteollisessa yhteiskunnassa tulee informaatio eri muodoissa olemaan tärkein pääoma, ehkä keskeisin tuotantovoima ja luultavasti eräs parhaita vientiartikkeleitamme.

Viime vuosikymmenten kasvuideologia säilyttää mahtinsa 80-luvulla. Sen takaavat mm. työmarkkinajärjestöt poliittisten puolueiden katsellessa kiltisti päältä. Kahdeksankymmentäluvusta tulee todennäköisesti yhteiskuntasopimuksen vuosikymmen kuten on oletettu. Tähän liittyy laaja poliittinen siirtyminen keskustaan, jolloin tulee yhä vaikeammaksi erottaa eri puolueiden erityisprofiilia. Tämän vuosikymmenen aikana käynee siis niin, että me liitymme tässä maassa yhä enemmän yhteen yhä uhkaavammalta ja epävarmemmalta vaikuttavan ulkomaailman edessä.

Yleistä maailmantilannetta ajatellen säilynee 80-luku parhaassa tapauksessa epävarmuuden aikana. Tekijöitä, jotka loisivat järjestystä ja vakavuutta kansainväliseen järjestelmään, ei tänään ole näkyvissä ja lähivuosina tuskin ilmestyykään. Ainoa vaihtoehto maailmanpolitiikan epävarmuudelle ja epätasapainolle on siten — realistisesti katsoen — sota ja sen mukana ehkä katastrofi.

Vioittunut hedelmä

Kuten sanottu, voisi kahdeksankymmentäluvusta tulla melko suuri ja ulkonaisesti melko kaunis hedelmä, jossa 90-luvun siemenet ovat kätkeytyinä. Mutta tämä hedelmä ei ole aivan terve. Kuoren alla on vioittuneita osia ja osa vioista näkyy myös pinnassa.

Tähän sisältyy syvä tragiikka, joka koskee koko sodanjälkeisen ajan yhteiskuntapoliittista kehitystä. Kun aloimme jälleenrakentaa tätä maata sodan jälkeen meitä innostivat suuret ja jalot päämäärät. Meidän piti rakentaa turvallisuuden ja hyvinvoinnin yhteiskunta. Kenenkään ei enää tarvitsisi olla yksin ja ilman tukea sairauden, työttömyyden tai vanhuuden kohdatessa. Taloudellinen kehitys oli keino tämän turvallisuuden ja hyvinvoinnin luomiseksi. Ja tämä kehitys toi myötään ennätysmäisen nopean muutoksen maan elinkeinorakenteeseen ja laajan muutoliikkeen.

Nyt meidän pitäisi vähitellen päästä korjaamaan tätä hedelmää. Mutta mitä saimme? Saimme kaksi sairasta yhteiskuntaa — yhä harvempaan asutun muuttatappioalueen ja tiheämmin asutut taajamat — joissa hätä saa uusia muotoja entisen taloudellisen turvattomuuden sijaan: juurettomuutta, yksinäisyyttä, avioliitto- ja perheongelmia, alkoholiongelmia, tunteettomuutta, väkivallan

lisääntymistä jne. Tänään on kasvamassa uusi ihmistyyppi, joka on: liioitellun itse-riittäinen, ei halua sitoutua ja joka tarkastelee asioita lyhyellä perspektiivillä, ihminen joka käyttää muita omiin tarkoituksiinsa. Tämän ns. narsistisen ihmistyyppin kohtaamme tänään sekä kodissa että työpaikalla ja yhä suuremmassa määrin myös koululuokissa.

Taloudellinen turvallisuus luotiin ihmisen takia, mutta nyt siis näyttää siltä, kuin tämä ihminen, jonka vuoksi kaikki tehtiin, ei pystyisi selviytymään uudesta tilanteesta jossa on ulkoista turvallisuutta ja vapautta. Olemme saaneet uuden 'irrationaalisen' ihmisten proletariaatin: ihmisiä jotka ovat menettäneet kosketuksen juuriinsa, kanssaihmiinsä, yhteiskuntaan, itseensä — tunne-elämältään, henkisesti ja sosiaalisesti löytyjä ihmisiä jotka on uhrattu taloudellisen hyvinvoinnin alttarille. Suuri ongelmamme on nyt se, että ne keinot, joilla onnistuimme korjaamaan taloudellisen puutteen eivät pure ihmisen hädän uusiin muotoihin. Juurettomuutta, yksinäisyyttä ja alkoholiongelmia ei voida parantaa rahalla. Olemme kuin lääkäri, joka joutuu toteamaan, että on olemassa yhä useamman tyyppisiä viruksia, joihin kerran niin kaikkivoipa penisilliini ei enää pure.

Kahdeksankymmentäluku tulee siis olemaan vioittunut hedelmä. Eräs vioista on liitettävissä vanhaan raamatulliseen totuuteen tiedon puusta 'hyvän ja pahantiedon puuna'. Olemmehan, kuten tunnettua, juuri tiedon avulla pyrkineet saavuttamaan hyvinvointia ja onnea. Olemme käyttäneet tietoa tämän päämäärän saavuttamiseen hallitsemalla ja säätelemällä yhtä hyvin luontoa kuin sosiaalista tietoisuuttakin. Luonnon hallitsemisessa ovat keinoina olleet luonnon-tieteet ja tekniikka. Sosiaalisen todellisuuden hallitsemisen välineinä on käytetty käyttäytymistieteitä ja organisaatiota, siis byrokraatia sanan laajassa merkityksessä. Teknokratia ja byrokraatia ovat siten alkuperältään positiivisia käsitteitä. Tänään noilla sanoilla on kielteinen arvovaraus. Ne ilmaisevat valtaa ja hallitsemista, jonka me kaikki yhä lisääntyvässä määrin koemme uhkana. Huomaamme käyttäneemme tiedon valtaa luodaksemme jotain, mitä pian emme hallitse. Yksityisinä ihmisinä tunnemme pienuutemme ja voimattomuutemme valtavien instituutioiden ja organisaatioiden edessä ja tunnemme itsemme yhä avuttommiksi sen

tiedon väärinkäytön edessä, jota maailman asevarastot ja kotiemme TV-nurkkausten viihdeväkivalta edustavat.

Kysymme myös, kuinka pitkälle tullaan menemään elämän, kuoleman, ihmisen perintötekijöiden jne. manipuloinnissa.

Olemme kauan tienneet, että tieto on valtaa, ja tämä käsitys on jatkuvasti voimassa. Uskoimme kauan siihen, että tieto aina luo vapautta, mutta tässä kohdin olemme joutuneet muuttamaan käsitystämme. Olemme nyt joutuneet oppimaan sen, minkä luonto on tiennyt jo kauan. Luonto saa tänään kokea sen, miten väärin käytetyn tiedon aikaansaamassa vankeudessa voi näivettyä.

90-luvun siemen

Kahdeksankymmentäluku jää vioittuneeksi hedelmäksi. Mutta myös vioittunut hedelmä voi sisältää terveitä siemeniä, terveitä mahdollisuuksia. Kysymys on nyt siitä, mitä mahdollisuuksia yhdeksänkymmentäluvulle tämä kahdeksankymmentäluku sisältää.

Keskeinen kysymys on tietenkin onko lopultakin olemassa enempää kuin yksi mahdollisuus, nimittäin jatkaa niillä linjoilla joita olen maininnut edellä. Toinen mahdollisuus, vaihtoehto, on tietysti olemassa koko ajan kuin tumma varjo, nimittäin katastrofi, joka sisältäisi kolmanteen maailmasotaan. Mutta onko se edes vaihtoehto? Pahimmat pessimistit ajattelevat nimittäin ettei se ole mikään kehityksen vaihtoehto vaan jotain, mikä on niiden linjojen jatkeena, joita pitkin parhaillaan etenemme. Toivokaamme, että he ovat väärässä. Mutta vaikka he olisivatkin väärässä, emme voi vetäytyä rauhaan. Kahdeksankymmentäluvun kehityslinjoja on korjattava vaikka ne eivät johtaisikaan välittömään maailmantuhoon. Kauempana väikkyy kuitenkin katastrofi. Sen ovat Rooman-klubi ja muut yrittäneet osoittaa meille. Tulevaisuutemme on yhä suuremmassa määrin nähtävä koko maailman näkökulmasta.

Tulevaisuuden näkeminen maailmanlaajuisesta perspektiivistä voi tietenkin johtaa apaattiseen passiivisuuteen. Jos tulevaisuutemme on riippuvainen sellaisista tekijöistä maailmassa, joihin emme voi vaikuttaa, mitä sitten kannattaa yrittää? Tämä on ymmärrettävä johtopäätös. Mutta se on myös vaarallinen, ja ehkä eräs suurimpia uhkia maamme ja koko maailman tulevaisuudelle.

Tehtävämme sekä ihmisinä että kristittyinä on auttaa torjumaan tämä uhka. Se tapahtuu ennen kaikkea etsimällä myönteisiä vaihtoehtoja kehitykselle, joka on mennyt vinoon. Kuten tunnettua, tämä etsintä on ollut käynnissä jo monia vuosia. On syntynyt mitä erilaisimpia vaihtoehtoliikkeitä: vaihtoehtoinen elämäntapa, vaihtoehtoinen tekniikka, vaihtoehtoinen maanviljely, vaihtoehtokouluja, vaihtoehtoinen lääketiede, vaihtoehtouskonto jne. On kyse vaihtoehtoista, joille on leimaa-antavana piirteenä yksinkertaisuus ja 'pehmeys', spontaanisuus ja kokemus, sopisointu luonnon kanssa ja solidaarisuus maailmamme köyhien kanssa. On kyse luonnonsuojelusta riiston sijaan, terveydenhoidosta sairaanhoidon asemasta, uudelleenkäytöstä resurssien tuhlauksen sijaan jne. On kyse Altasta ja Kojärvestä, voi olla kyse muutamien puiden suojelemisesta jossain korttelissa.

Nämä vaihtoehto- ja protestiliikkeet ovat saaneet tarpeellista elintilaa tilanteesta, jolle ideologinen vapaus on luonteenomaista. Positiivisin ja kovan rationalismin ylivaltalta alkaa kaikesta huolimatta antaa periksi. On syntynyt tilaa uusille ideoille — tilaa kokeiluille ja sen kautta myös todellisille uudistuksille.

Kun uusia tapahtumia ja ilmiöitä näkyy eri tahoilla ja kun niiden välillä näyttää olevan tiettyä sukulaisuutta, on tietenkin kysyttävä, onko kysymys jonkin syvemmälläolevan yhteisen tekijän erilaisista ilmauksista. On niitä, joiden mielestä asia on tosiaan näin. Ollaan myös sitä mieltä että tapahtumassa ei ole mitään vähempää kuin maailmankuvan muutos. Puhutaan paradigman muutoksesta: Olemme saamassa uuden kaavan, uuden mallin kokemisellemme, elämämme, maailmamme ja koko olemassaolomme tulkinnalle. Tämä on samanlainen paradigman muutos kuin mitä on tapahtunut sivilisaatiomme suurissa käännekohtissa, esim. siirryttäessä valistuksen aikaan 1600-1700-luvuilla. USA:ssa on jo jonkin aikaa käytetty ilmausta "The New Age", uusi aikakausi kokoavana ilmaisuna näille teorioille uudesta todellisuuskäsityksestä, joka ei näytä ilmenevän ainoastaan erityyppisissä vaihtoehtoliikkeissä ja uususkonnollisuudessa, vaan myös sekä luonnontieteessä että ns. humanistisissa tie-teissä. (Tässä viitataan sellaisiin kirjoihin kuin esim. **Merilyn Ferguson**, *The Aquarian Conspiracy* ja **Mark Satin**, *New Age Politics*.)

Eräissä esitelmässään viime syksynä keskusteli prof. Erik Allardt uusia arvostuksia ja

näkemyksiä jotka nykyisin saavuttavat kansatusta erityisesti nuorten keskuudessa. Kuvatussaan ja analysoidessaan uutta maailmankuvaa, jonka hän on aavistavinaan aktiivisimpien nuorten keskuudessa, hän käyttää sanaa, joka esiintyy tästä ilmiöstä käydyssä keskustelussa Euroopassa, nimittäin sanaa "intraception". Annan Allardtin itsensä selittää, mistä on kysymys: "Intraceptio tässä yhteydessä kuvaa lähinnä sitä, että suhtautumisessa itseen kuunnellaan pikemminkin sisäisen elämän tai omantunnon merkkejä kuin nojaututaan ulkopuolisiin sosiaalisiin paineisiin. Sana sinänsä merkitsee juuri sitä, että eräänlaiset sisäiset vastaanottimet ovat tärkeitä. Suhtautumisessa toisiin se merkitsee myös, että pyritään entistä enemmän eläytymään toisten tilanteeseen sen sijaan että esitettäisiin sosiaalisia vaatimuksia. Yleensä tämä asennoituminen ei johda vihasuuteen, tuomitsemiseen, sovinnainten arvojen hyväksymiseen tai hylkäämiseen vaan pikemminkin siihen, että tähdennetään aivan uusia asioita ja asetutaan vallitsevan koneiston ulkopuolelle. Tämä sisäisten vastaanottimien liike, **uussubjektivismi**, on kulttuuri-ilmaston aines, jolla saattaa olla suuria vaikutuksia ja joka myös tuottaa suuria vaikeuksia."

Näissä uusissa virtauksissa, joille siis nykyisin omistetaan myös vakavaa tieteellistä huomiota eri tahoilla, on erityisesti yksi piirre, johon mielestäni tulee kiinnittää huomiota puhuttaessa 80-luvun vaihtoehtoista. Se on voimakas pyrkimys tehdä itsensä riippumattomaksi ulkoisesta yhteiskunnasta ja sen laitoksista, jotka ovat erikoistuneet totuudenetsimiseen, yhteiskunnan hallitsemiseen ja yhteyteen hengellisen todellisuuden kanssa. Omien sisäisten vastaanottimien avulla saadaan suora yhteys sekä materiaaliseen että hengelliseen todellisuuteen. Tullaan toimeen ilman traditiota, ilman toisten kokemuksia, ilman instituutioiden tukea. Poliitiikan kentällä tämä asenne ei ainoastaan johda poliittisten puolueiden kritiikkiin vaan myös siihen, että hylätään vanhat vastakohtaisuudet: vasen-oikea ja kapitalismi-sosialismi. Liikutaan aivan uudessa ulottuvuudessa.

Talouden alalla pyrkimys riippumattomuuteen ja omavaraisuuteen merkitsee uutta kokeilujen ja yritteliäisyyden aaltoa. Eletään intensiivistä sosiaalista elämää kollektiiveissa kaupunkien sisällä tai muutetaan maalle, ja aletaan harjoittaa biodynaamista viljelyä,

harjoitetaan pienteollisuutta, pyritään mahdollisimman omavaraisiksi energian suhteen, aivan yksinkertaisesti pyritään mahdollisimman riippumattomiksi suuresta yhteiskunnasta, sen hallinnosta, sen pakosta, sen kilpailusta ja kriiseistä niin monilla alueilla kuin mahdollista. Näiden pyrkimysten seurauksena voimme aavistaa aivan uuden tuotantosysteemin, jota on alettu kutsua duaalitaloudeksi ja joka merkitsee sitä, että maan talous jaetaan kahteen osaan: sektoriin, joka teollisen massatuotannon kautta suuntautuu kansainvälisille markkinoille ja kotimaiseen suojattuun sektoriin, jonka tuotanto on pienimuotoista, vähemmän teknisesti kehittyntä ja sisältää vähemmän kilpailua.

Pyrkimys riippumattomuuteen on läheisesti sidoksissa yhtä voimakkaaseen pyrkimykseen ottaa vastuu omasta elämästään ja hahmottaa itse elämänsä ja tulevaisuutensa. Tyypillinen ilmaus tästä on norjalaisen Erik Danman'in kirja: *Framtiden i våra händer* (1972) ja samanniminen liike, jonka syntyyn hän on vaikuttanut, liike joka voi 50.000 jäsenensä joukkoon lukea myös sellaisia nimiä kuin Johan Galtung ja Gunnar Myrdal. "Tulevaisuus käsissämme" on merkki uskosta, että yhtä hyvin ihmiskunta kuin yksityinen ihminenkin voivat hallita ja ohjata kehitystään. Tämä optimismi ja aktiivinen suhtautuminen tulevaisuuteen ovat myös eräs niistä mahdollisuuksista, joita 80-lukuun sisältyy.

Ihminen päämääränä, välineenä ja resurssina

Totesin aikaisemmin, että niitä kehityksen linjoja jotka johtivat 80-luvulle täytyy korjata, koska ne osoittavat kohti sairasta yhteiskuntaa sairaine yksilöineen. Nyt on kysymys siitä, mihin suuntaan näitä vaihtoehtoja on korjattava. Onko niitä korjattava suuntaan, johon eri vaihtoehtoliikkeet yhdessä viittaavat? Yleisesti katsoen uskon että näin on todella tapahduttava siksi, että kehityksen suuntaa on korjattava ihmistä kohti.

Ilman lähempää määrittelyä on viimeinen väite tietenkin tyhjä fraasi. Kaikkihan haluat edistää ihmisen asiaa, se kävi ilmi ennen viime kunnallisvaaleja. Kuitenkin olemme tässä tekemisissä tosiasiallisen vaihtoehdon kanssa. Kyse on siitä, että on radikaalisti nähtävä ihminen sekä päämääränä, välinee-

nä että resurssina siinä suunnanmuutoksessa jonka pitää tapahtua tässä maassa.

Ihmisen ja ihmisen edun pitämistä päämääränä yhteiskunnan kehityksessä ei periaatteessa koskaan ole asetettu kyseenalaiseksi viime vuosina. Sitävastoin ihmistä ei samassa määrin ole pidetty tämän kehityksen välineenä ja resurssina. Uusi yhteiskunta piti luoda ihmistä **varten** ei niinkään ihmisen **kautta**. Näinä vuosina on ihmiseltä odotettu melko vähän. On puhuttu paljon yksilön oikeuksista, mutta velvollisuuksista on puhuttu melko vähän. Velton optimistinen ihmiskuva on käytännössä ollut sidoksissa ihmisen aliarvostukseen.

Nyt tarvitsemme aivan yksinkertaisesti ihmisen palauttamista jälleen arvoonsa. Hänen on saatava takaisin oikeutensa ottaa vastuu omasta itsestään ja teoistaan. Hänen on nähtävä, että hänen teoistaan on seurauksia, joskus hyviä, joskus pahoja. Ihmisen täytyy uudelleen saada tulevaisuutensa omiin käsiinsä ja saada mahdollisuus osoittaa mihin hän pystyy.

Olen tietoinen siitä, että esittämällä tällaisia ajatuksia liikun poliittisesti aralla alueella, mutta sitä ei voi auttaa. Ihmisen vastuusta puhuminen ei saa olla liberaalien porvarien etuoikeus. Ja se tosin on, että yksilön vapauden korostaminen on liittynyt heikkosten polkemiseen ei saa estää meitä yrittämästä tutkia, täytyykö välttämättömän huolenpidon heikoista aina johtaa siihen, että yhteiskunnasta tulee kaikkien holhooja. Jos saamme takaisin ihmisen kunnioituksen ja uskon ihmiseen, uskallamme ehkä jättäytyä sen varaan, että tulemme ymmärretyksi ja hyväksytyiksi myös ollessamme heikkoja.

— Kuinka tämä tapahtuu? Kysymys on paljolti kasvatuksesta, ennen kaikkea kasvatuksesta pienissä yksiköissä, joissa ihminen nähdään suurempana resurssina kuin kaikki tekniset apuvälineet. Kasvatus, jota nyt erityisesti tarvitsemme on persoonallisuuden kasvattamista ja persoonallisuuden kulttuuria on kehitettävä enemmän kuin mitään muuta kulttuurin aluetta.

Toiseksi tämänsuuntaiseen kurssin muutokseen tarvitaan rohkaisua ja vapautta jatkaa uusien tuotannon ja kulutuksen muotojen kokeiluja, jotka pyrkivät olemaan vastuullisia sekä oman tulevaisuutemme että muiden tulevaisuuden kannalta niin kansallisesta kuin kansainvälisestäkin näkökulmasta. Lisäksi on annettava mahdollisuuksia myös vähemmän järkeviin kokeiluihin. —”Hullut

vievät maailmaa eteenpäin, viisaat pitävät sitä pystyssä” (Jaakko Honko). Vain siten syntyy uusia, innostavia ideoita. Keksijöitä nousee harvoin ”viisaiden” keskuudesta. Mutta uutta on koeteltava. Myös siksi on välttämätöntä saada kokeilla.

Puhun siis suunnanmuutoksesta kohti ihmistä, joka on sekä päämäärä, väline että resurssi. Tälle suunnanmuutokselle on tietenkin vaihtoehtoja ja eräs niistä on viime vuosina tullut yhä selvemmäksi sekä meillä että ulkomailla, ehkä eniten USA:ssa. Tämä suunnanmuutos tapahtuu lähes vastakkaiseen suuntaan, se rakentuu ihmistä kohtaan tunnetulle epäluottamukselle. Ajatellaan, että ihminen on nyt saanut mahdollisuutensa mutta on väärinkäyttänyt sitä: väkivaltaan, alkoholin väärinkäyttöön, hillitsemättömyyden ja vääristyneeseen sukupuolisuuteen jne. Ihminen ei ole selviytynyt vapauden kanssa, siispä vapautta täytyy rajoittaa. On saatava parempi järjestys aikaan koventamalla kontrollia.

Myös näin arvellaan edistettävän ihmisen parasta. Ihminen on kyllä päämäärä, mutta hän ei ole väline eikä resurssi. Tämä on suuri ero suhteessa siihen kurssinmuutokseen, jonka puolesta olen puhunut. Molempien suunnanmuutosten avulla pyritään uuteen moraaliin, mutta toisessa mallissa muutos tapahtuu ulkoisen pakon avulla ja toisessa sisältäpäin nousevan kasvun avulla vaikka siihenkin sisältyy ulkonaisia vaatimuksia ja pakotteita.

Kirkon rooli

Mikä sitten on kirkon rooli tässä yhteydessä? Täytyykö kirkolla olla vastaus kaikkiin näihin 80-luvun vaihtoehtoja koskeviin kysymyksiin? En usko sitä. Kuvitelma, että meidän on voitava antaa kristillinen ja raamatullinen vastaus ihmiselämän ja yhteiskunnan kaikkiin kysymyksiin on pakkomielletta, josta meidän olisi päästävä niin pian kuin mahdollista.

Tässä kohden tapahtuu yhä Raamatun ja kristillisen evankeliumin väärinkäyttöä, varmaankin mitä parhain aikomuksin. Luterilaisina kristittyinä uskomme Jumalan tar koittaneen että meidän on käytettävä järkeämme tutkiessamme ja hoitaessamme maailmaa, jonka olemme saaneet elääksemme. Raamatun sisältämiä arvoja on tässä pidettävä ennen kaikkea kriittisinä kysymyksinä yhteiskunnalle. Toiseksi nämä arvot,

esim. kymmenen käskyä ja Jeesuksen opetus, osoittavat yleisiä suuntaviivoja, joista järjen avulla on löydettävä konkreettiset ratkaisut ja vastaukset.

Sen lisäksi on erityisesti otettava huomioon ihmiskuva, joka enemmän tai vähemmän selvästi häämöttää Raamatun lehdillä. Ihmisenä oleminen merkitsee kristillisen käsityksen mukaan kanssanhimisenä olemista, olemista yhteisön osana. Tämä ei kuitenkaan johda kollektivismiin. Yksilöä ja yksilön vastuuta painotetaan voimakkaasti. Tähän ihmiskuvaan sisältyy ihmisluonnon kielteisten ja tuhoavien piirteiden avoin tunnustaminen, mutta siinä on myös mukana usein unohdettu ihmisen ja hänen resurssiensa myönteinen arvostaminen Jumalan luomana ja ylläpitämänä olentona.

Kirkon ja kristinuskon rooli yhteiskunnassa on suuressa määrin riippuvainen siitä, kumpi näistä kristillisen ihmiskäsityksen puolista saa hallita. Synkän piirteen ylikorostaminen johtaa siihen, että kristinuskoa voivat käyttää hyväkseen juuri nyt elävät sentyyppiset autoritääriset ja moralistiset liikkeet, jotka juuri nyt elävät uutta kevät-

tään esim. USA:ssa. Jos ihmistä pidetään kykenemättömänä ei ainoastaan pelastutaan koskevissa kysymyksissä vaan myös kysymyksissä, jotka koskevat maallista regimenttiä, on aivan loogista että kristillisestä uskosta toisaalta tehdään poliittinen ideologia, toisaalta ihmisen elämä aidataan ja sitä ohjataan tiukoilla laeilla ja kontrollitoimpiteillä.

Jos sitävastoin uskotaan niihin resursseihin ja mahdollisuuksiin, joita ihmisellä on Jumalan luomana olentona, voi kristinuskon ja kirkon rooli maailman kysymyksissä muodostua aivan toiseksi. Silloin kristinuskovo voi toimia sellaisena vaihtoehtoliikkeenä, jollainen se oli aivan alusta lähtien kun se tarjosi vaihtoehdon syyllisyydelle ja kadotukselle mutta myös rakkaudettomuudelle ja toivottomuudelle.

Tätä taustaa vasten olen sitä mieltä, että kristillinen uskomme voi tukea ja innostaa erityisesti niitä 80-luvun vaihtoehtoja, joissa ajatellaan, että on vielä mahdollista järkevin keinoin ohjata sekä yhteiskuntamme että myös koko maailman kehitystä kohti eettisiä päämääriä. □

Kari Turunen

Kulttuurin uudet nimet

Artikkelissaan Kulttuurin uudet nimet Kari Turunen erottaa ihmisen kulttuurissa aistimuksiin ja tunteisiin perustuvan tuntokulttuurin, tätä jäsentävän ajatuskulttuurin, sekä tekoihin johtavan tahtokulttuurin. Tämän näennäisen kolminaisuuden yhdistää yhdeksi kokonaisuudeksi ihmisen minätietoisuus, jonka takana olevaa kokemusta Kari Turunen tarkastelee eri puolilta.

Ihmiskunnan historiassa erilaiset kulttuurivaiheet nousevat ja katoavat. Kukin aika on yleensä sokea omalle dogmilleen. Eräs meidän aikamme aatteellisen kulttuurin piirre on luonnontieteellis-materialistisen ajattelun tunkeutuminen joka soluun ja sopukkaan. Luonnontieteen ajattelutapa on koululaitoksen myötä levinnyt niin läpäiseväksi ihmisten mieliin, että on hyvin vaikea herättää enää ihmisiä huomaamaan tapahtunutta tosiasiaa.

Luonnontieteellisen asenteen moittiminen ei ole viisasta, koska tiede on ollut ihmiskunnan "suuria opettajia", opettaen ihmisille kriittisen ajattelun. Kuitenkin tuo ajattelutapa on keskeisemmin sovelias "kuolleen aineen" tutkimukseen ja luonnontieteellisen tutkimusotteen merkitys tulee sitä vähäisemmäksi, mitä korkeammista luomakunnan olennoista on kysymys.

Luonnontiedettä on luonnehdittu sanomalla, että se on empiiristä, ja tämä on nähty kaiken tieteen tunnusmerkkinä. Todellisuudessa empirismi on käytännössä merkinnyt **aistimusperäisyyttä** tai **teknistä havainnollisuutta**. Puuttumatta asiaan liittyviin moniin tieteenfilosofisiin kysymyksiin, voidaan sanoa, että luonnontieteellinen ja sitä jäljittelevä ajattelu on ollut **aistimuskriittistä**.

Jos siirrymme pohtimaan ihmistieteiden asemaa ja erityisesti kasvatustieteitä, voimme

todeta, että myös niitä hallitsee jatkuvasti, huolimatta tieteenfilosofisesta keskustelusta, luonnontieteellis-rationaaliset paineet. Näin ollen kasvatustieteet eivät olet kehittyneet **kokemusperäisiksi** tieteiksi, vaan ovat jatkuvasti kiinnittyneet aistimusperäiseen ja tekniseen havainnollisuuteen. Ihmistieteissä kokemusperäisyyden käsite on huomattavasti laajemmin ymmärrettävä kuin mitä on perinteisissä luonnontieteissä tapahtunut.

Yksipuolinen ja vinoutunut kasvatustieteellinen (ja muukin "tieteellinen" innostus) hallitsi taustalta koulu-uudistuksia 70-luvulla. Näiden koulu-uudistusten syvä henkinen epäonnistuminen on käsittääkseni juuri rajoittuneen kasvatustieteellisen empirismin seuraus.

Jos ajattelemme aikuiskasvatusta, meidän on ymmärtääkseni ensimmäisenä kysyttävä sitä, millä kokemusten tasoilla ihmisen elämä yleensä toteutuu. Meidän ymmärryksemme ihmiseen on kadonnut hyvin olemattomiin ja jokainen joutuu tekemään ankaran ajatukellisen puhdistustyön mielessään, jos aikoo löytää aivan luonnolliset ihmisen elämän toteutumisen tasot. Yritän seuraavassa orientoitua ihmisen elämän ja hänen kulttuurinsa monivaihteisuuteen ja uskon, että aikuis-kasvattajan (niin kuin kenen hyvänsä) on syytä jatkuvasti syventää ja rikastuttaa koke-

mustaan seuraavista käsitteistä. Jaan kulttuurin varsinaisesti kolmeen toteutumisen tasoon: tuntokulttuurin, ajatuskulttuurin ja tahtokulttuurin. Tämänlaisäksi yhdistävänä tekijänä voidaan puhua myös minäkulttuurista. Tyydyn tässä käsitteiden lyhyeen luonnehdintaan.

Vaikka tieteiden yhteydessä puhutaan niin paljon empirismistä, on kulttuurisamme itse asiassa kadonnut luottamus **aistimuksiin**. Suomalaiset ovat tässä suhteessa olleet aikaisemmin vahvoja, mitä kuvaa sananlasku: "Suomalainen ei usko ennen kuin näkee". Aistimusten laiminlyönti on johtanut siihen, että emme kykene enää harjoittelematta kokemaan kaikkiin aistimuksiin (väreihin, muotoihin, ääniin) liittyviä tunnelatuja. Käsitykseni mukaan tämä johtuu osittain siitä, että päässämme elää niin paljon abstrakteja oppeja. Lapselle aistimusten ja tunteiden maailma on elämisen ja oppimisen ehto, koska ajattelu vähitellen kuoriutuu aistimusten ja elämysten virrasta. Kosketus, elämys ja tunto ovat lääkettä lapselle (vaikka ne tietysti voivat olla vahingoittaviaakin).

Aistimus on ihmiselle välttämätön, jotta hän voi olla yhteydessä maailmaan. Tärkeätä on oivaltaa, että aistimisessa on aina mukana jotain ihmisestä itsestään. Kysymyksessä ei ole mikään neutraali, "ihmisten" ulkoinen tapahtuma. Jos siirrymme aistimuksesta lähemmäksi ihmisen sisäisyyttä, voimme puhua **elämyksestä**. Elämystä ei yleensä arvosteta aitona tiedon lähteenä, vaan sitä pidetään jotenkin onnettoman subjektiivisena. Elämyksessä on tietysti subjektiivisuuden elementti mukana, mutta todellisuudessa käytännön elämässä suurin osa informaatiosta tulee meille elämysten tietä. Lapset oppivat yleensä vasta elämysten kautta, mutta ei aikuinenkaan usein välitä asiasta, johon ei liity elämystä. Kasvatustieteellinen ajattelu muuttuisi kokemuseräiseksi (ja tieteelliseksi), kun se oppisi käyttämään kriittisesti hyväksi kasvatustapahtumissa syntyviä elämyksiä. Kasvatustieteen on aitoa kokemusta **ihmissuhdetilanteissa**, joissa vaikuttavat aivan normaalit ihmissuhdepaineet ja inhimilliset heikkoudet. Erilaiset didaktiikat tuskin realisesti valaisevat näitä kokemuksia.

Elämys on suureksi osaksi jotain **alitaajuista**, koska mahdollisuutemme elämysten muotoamiseen ovat vain osittaiset. Siksi elämys ei lopulta ole pelkästään subjektiivista, vaan sisältää vähintään sen objektiivisuu-

den, että se kertoo jotain minun suhteistani tapahtumaan.

Voimme havaita, että elämys kertoo myös meille ihmisen kannalta olennaisen tapahtumisen tason, joten se antaa meille myös olennaista objektiivista tietoa. Ennen kaikkea on korostettava, että ihmisen **sosiaalinen keskinäinen yhteys** tapahtuu tällä osittain alitajuisella tasolla. Sosiaalisuus ei ole jotain pelkästään ohjailtavissa olevaa, vaan se on jotain joka meidän on otettava vastaan. Tässä suhteessa ihminen kuitenkin voi kehittää **elämystensä moraalista**, jolloin sosiaaliseen tapahtumiseen tulee uusia sävyjä, jotka muovaavat yhteisöä uuteen uskoon. Vain elämysten kautta me ymmärrämme ihmisten maailmaa.

Elämys voidaan ajatella tiettyssä alitajuisuudessaan aistimuksenomaiseksi. Voimme ymmärtää, että aikuiskasvatus onnistuu vain, jos ihmiset voivat myös muun ohella kokea sosiaalisuuden toteutuvan tai uudistuvan. Elämyksistä siirrymme tyystin ihmisten sisäisyyteen, kun alamme puhua **tunteista**. Se, mitä me ihmisinä elämäksi nimitämme, on itse asiassa tunteiden liikkumista. Kuitenkin nykyisessä kulttuurissa yhä harvemmin ihmiset uskaltavat puhua siitä, **miltä heistä tuntuu**. Kuitenkin tunne on monesti ajatusta viisaampi ja ennen kaikkea nopeampi kertoamaan sen, mikä on tilanne. Ajatus tulee hitaampana perästä ja saa toki monesti aiheen korjata tunteeseen kietoutuvia henkilökohtaisuuksia. Tunne kuitenkin on aitoa informaatiota jonkin asian tilasta. Ihmisyhteisöt sairastuvat, jos ei uskalleta puhua tunteista eikä kunnioiteta toisten tunteita. Yhteisöt eivät kuitenkaan koskaan ole aidosti vain organisaatioita, vaan olennaisia ovat sosiaalisissa yhteyksissä esiin nousevat tunteet.

Kun aistimuksiin, elämyksiin ja tunteisiin liittyy lisäksi ihmisen ajatus- ja käsitysvarasto, voidaan puhua **kokemuksesta**. Kun me suomalaiset aikaisemmin elimme yksinkertaisissa elämänyhteyksissä, niin meillä oli vankka kokemus lähiympäristöstämme ja me selvisimme kohtaamistamme vaikeista tilanteista. Nyt syvälle juurtuneet elämäkokemuksemme eivät enää meitä kannaa, kun maailma muuttuu nopeammin kuin ihmisen sisäisyys. Ihmisen itsenäisyys perustuu hänen kokemukseensa. Viime aikoina ei ole ihmisten **välittömälle kokemukselle** enää annettu mitään arvoa. Ihmisiä, jotka luottavat välittömään kokemukseensa pidetään yksinkertai-

sina. Kuitenkin kaikki todellinen viisaus ei voi olla ristiriidassa välittömän kokemuksen kanssa. Näin viisastuminen edellyttää tyhmentymistä. Abstraktit **opit** ovat vieneet meiltä uskon välittömään kokemukseen. Tuskin esimerkiksi koulu-uudistuksia olisi niin toteutettu, jos olisi luotettu henkilöihin, joilla on välitöntä kokemusta asioista.

Elämä ja työ onnistuu vain kun voidaan nojata omaan kokemukseen ja kun sitä myös muualta kunnioitetaan. Välittömään kokemukseen luottamisessa on kyllä omat vaaranakin, koska se voi johtaa jukuripaiseen taantumuksellisuuteen (henkiseen lapualaisuuteen). Oppien tehtävä olisikin auttaa meitä jäsentymään laajemmin ja oivaltaen elämäntilanteisiin ja työhön. Oppi laajentaa kokemusta tarjoten sitä ajatuksellista aineesta, jota tarvitsemme käsittääksemme kohtaamiemme asioita. Itse asiassa opetuksen tehtävä tulisi olla kokemukselle välttämättömän ajatusaineuksen välittäminen ja kokemuksen laajentaminen tätä kautta.

Ihmisen mielentasapainon vuoksi on tärkeätä, että ihminen oppii vastaanottamaan **esteettisiä elämyksiä** ja oppii **esteettisen katsoamisen**. Tämä merkitsee tietysti erilaisia asioita eri taiteiden alalla. On syytä kuitenkin korostaa, että juuri taiteiden harrastaminen ja viljely on tunteiden kehittämistä ja jalostamista. Mitä kehittyneempi tunne-elämämme on, sitä tarkemmin näemme todellisuuden, sillä tosiasiassahan **me seuraamme tuntoilamme maailmaa**.

Aistimuksissa, tunnoissa ja elämyksissä maailma ilmenee äärettömän monimuotoisena. Ajatus löytää tuosta paljoudesta jotain **yleistä**. Koska voimme ajatella, ei maailma ilmene meille lakkaamatta uusina, häilyvinä ja leijuvina tuntoina, vaan koemme maailman jäsentyneenä, vankkumattomana ja käsitettävänä. Ajatus **orientoi** meitä ajassa ja paikassa. Kuitenkaan ajatus ei ikinä pysty ammentamaan tyhjiin aistimusten moninaisuutta, vaan tavoittaa vain tiettyä yleisyyttä aistimusten moninaisuudessa. Se, että ajatella, tiedostammepa tai emme tätä tosiasiaa, merkitsee sitä, että me jäsennymme ja orientoidumme ympäristöömme ja maailmaan.

Kun käsitämme ajattelun sisäisyydestä nousevana voimana, joka jäsentää mielikuvien paljouden, ymmärrämme myös, ettei ole olemassa mitään ennalta määrättyä menetelmää, jonka avulla maailman tarkastelu ja jäsentäminen saadaan suorittaa. Ajatus sie-

lullisena ilmiönä ei sisällä mitään ikuisia totuuksia, vaan on itse asiassa **metodinen väline** todellisuuden havaitsemiseen. Vasta kun ajatus yhdistyy aistimukseen tai elämykseen, syntyy **havainto**. Ajatuksen on oltava todellisuudelle avoin ja säilytettävä **todellisuuskitkansa**, jotta se ei muutu sanan kielteisessä merkityksessä opiksi.

Kun ajatus käsitetään myös **näkemykseksi**, ei ehkä niin helposti laadita vieraantuneita teorioita, joissa tieto yleensä käsitetään suljetuksi. Kun ajattelua pidetään nimenomaan todellisuuteen jäsentymisen välineenä, on ajatuskulttuuri tällöin nimenomaan viljelyä, jossa esitetään erilaisia mahdollisuuksia todellisuuden käsittämiseksi. Näin syntyy koulutettavissa aktiivisuutta ajatusten muodostamiseen ja oman kokemuksen hankkimiseen tätä kautta. Jos oppi ei jäsenny millään välittömään kokemukseen, on syytä pitää sitä erehdyksenä.

Juuri ajattelun kyky tekee ihmisestä **persoonan**. Tieto, jota ihmisen ajatteluolemuksen ajetaan sisään ei ole sisällöltään eikä varsinkaan laadultaan neutraalia persoonan kannalta, joka sitä omaksuu. Osittain tiedon sisällöstä ja laadusta riippuu, kuinka persoonana selviää elämästä ja työstään. Osa yliopistotiedoista on esimerkiksi sellaista, että se joskus jopa ehkäisee kyseisten tieteenalojen todellisuuksien ymmärtämistä. Kun ajatellaan ihmistieteitä, on suorastaan mielen-terveydellisiä riskejä siinä, että joutuu omaksumaan tietoja, jotka eivät sovellu edes ihmisen itsensä ymmärtämiseen. Tyypillistä on varmasti sekin, ettei moni sosiologi kykene lainkaan itse toteuttamaan yksilöllisyyttä. Mutta ehkä se on niin, että "suutarin lapsilla ei ole kenkiä".

Jos ajatus aikoo onnistua ihmistieteissä, on sen luonteeltaan oltava **hahmollista** (tai näkemyksellistä), koska esimerkiksi kasvatusta varten ei voi olla mitään ohjeita, asetuksia tai mietintöjä. Silti hahmollinen ajattelu puree aidoissa tilanteissa, koska ihminen on kuitenkin **käsitystensä varassa toimiva** olento. Ajattelu toteutuu ja uusiintuu meissä jatkuvasti kaikissa elämäntilanteissa, aivan kuin varsinaiset elintoiminnotkin. Ajattelusta meidän on kuitenkin pidettävä erityistä huolta, koska se mahdollistaa sen, mitä me (usein alitajuisesti) kasvatustilanteissa käsitämme.

Tässä haluan ymmärtää tahdon siksi liikkeellepanevalle voimaksi, joka on kaiken inhimillisen tekemisen taustalla.

Teko ilmentää tahtoa, olipa tuo tahtominen tietoista tai tiedotonta. Tahto tässä käsitettynä on määrätty perusilmiö, joka panee ihmisen liikkeelle. Ihminen ei ole vain tunteva, ajatteleva ja aistiva olento, vaan myöskin teot ja näin muodoin tahto ovat jatkuvassa toiminnassa kuten toisetkin sisäisyytemme ilmiöt.

Tahdosta puhuminen on vaikeaa, koska tahto on erittäin tiedostumatonta sisäistä tapahtumista. Tahdon liikkeet ilmenevät mielikuvina, ajatuksina, suunnitelmina, ponnistuksen tunteina jne. Viralliset tieteet eivät ole osanneet lainkaan käsitellä tahtoa. Se on siksi ollut unohdettu elämänalue. Tahto kehittyä käsitykseni mukaan **tekemällä**. Lapselle tekemisen maailman tulee olla konkreettista. Kun lapsi puuhaa puun tai jonkun muun materiaalin kanssa, hänen on alistettava tahtonsa tämän materiaalin omalle realismille. Tekemisen yhteydessä lapsi oppii uusia tahdon muotoja. Aikuinen ihminen voi jo tahtoa abstraktimpiakin asioita toteutumaan. Vaikka tahto on niin vaikeasti käsitettävä, on sillä keskeinen merkitys ihmisen elämänsä elämisessä. Keskityn tässä muutamien seikkojen korostamiseen, joita aikuiskasvatuksessa on nähdykseni otettava huomioon. Sosiologisia tieteitä mukaellen viranomaisetkin ovat alkaneeet korostaa, että kasvatusta on asenteiden muodostamista. Varmasti tämäkin on totta, mutta on myös toisaalta ihmisen olemuksen latistamista. Olennainen asia ihmisen tahdon muodostajana on unohdettu, nimittäin **herääminen**. Vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuoliskolla herääminen nähtiin olennaisena ihmisen persoonan kohottajana. Nähtiin tärkeänä herätä oman kielen, oman maan ja sen historian tuntemukseen, kunnalliseen ja valtiolliseen toimintaan, tehostettuun maanviljelykseen, kulttuurityöhön, nuorisotyöhön jne. Heräämisellä on suuri merkitys ihmisen olemiseen. Kun ihminen herää määrätyn asian tiedostamiseen, on asia jo puoliksi tiedetty tai tieto tulee sitten osin itsestään. Herääminen johonkin asiaan, luonnonhoitoon, kansainvälisyyteen, kansallisiin arvoihin, vaihtoehtoihin elämänmuotoihin jne. voi muuttua pitkäjänteiseksi **motiiviksi**, joka voi olla elämäntyön aine.

Heräämisessä on kysymys jonkin kokemuksen **arvoksi**. Herääminen on henkilökohtainen asia eikä voi olla olemassa luetteloita tai mietintöjä siitä, mihin olisi herättävä. Herätteitä on kuitenkin tarjottava, koska kaiken

aikaa nousee uusia sukupolvia. Kansanvaltaan herääminen merkitsi muun muassa sitä, että tuettaisiin eräänlaisia kansan keskuudesta nousevia aloitteita. Kansalaisopistotoiminta esimerkiksi on hienolla tavalla antanut mahdollisuuksia ihmisille herätteidensä suuntaiseen harrastamiseen.

On kuitenkin nähtävä, ettei suljettu tieto tai hallinnollinen kieli yleensä sisällä herätteitä, ehkäpä usein päinvastoin. Olennaista on kuitenkin se, ettei ajattelu yleensä pysty ammentamaan tyhjiin herätteiden maailmaa. Samoin kuin ajatus ei voi selittää jännöksettömiin aistimusten maailmaa, ei arvoiksi koettuja asioita voida lopullisesti ajatuksin pyydystää. Ei kukaan voi selittää, mitä tasa-arvo tai kansanvalta on, vaikka ajatus voi tietysti yrittää luonnehtia näitä arvoja tai osoittaa, mitä kaikkea ne voivat merkitä. Viime kädessä nämä arvot joko elävät meissä tai eivät. Ne ovat tyhjiin-amenttamattomat.

Arvojen suunnassa toimiminen avaa aina uusia arvoja. Arvo ei ole mikään tila, joka voisi toteutua ajatuksessa tai ulkonaudessa järjestyksessä lopullisessa mielessä. Elämä jatkuu loppumattomana prosessina ja arvoja voidaan vain viljellä niin, että ne tulisivat olennaiseksi osaksi ihmisen toimia. Järjestelmät kyllä pystyvät ainakin osaksi estämään arvojen toteutumisen, mutta mikään ulkoinen ei sinänsä arvoja toteuta. Arvot kuuluvat johonkin toiseen sfääriin kuin ajattelu tai ulkoisen elämän järjestelmät. Kuitenkin arvojen tulee ohjata ajatusta tai tekoa. Tänä aikana olisi syytä herätä kansanvaltaan, koska erilaiset totalitarismin tuulet ovat puhaltaneet esimerkiksi kasvatustyön kentällä.

Arvojen monipuolinen ja syvä kokeminen on **sivistystä**. Sivistymättömyyttä on toisten herätteiden, arvojen ja tahtojen kunnioittamattomuus. Arvot tekevät ihmisestä **henkilön** (verrattuna esim. eläimeen). Ajattelu orientoituu herätettä ja arvoa kohtaamassamme maailmassa, teko ilmentää arvon tahdon laadun.

Ihminen ei kuitenkaan koe itseään kolminaiseksi, vaan yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämä johtuu siitä, että ihminen tuntee itsensä **minäksi**. Itse asiassa varsinaisesti tämä minäkokemus nostaa ihmisen tajunnan **tietoisuudeksi**. Voidaan myös nähdä, että ihminen minänä kohottaa aistimuksensa esteettiseksi elämykseksi, nousee ajattelullaan todellisuutta tarkastelevaksi persoonaksi, nostaa tahtonsa **vakaumuksiksi** ja

suuntautuu kohti arvoja.

Minä on keskeinen edellä esitettyjä sisäisyyden elementtejä yhdistävä tekijä. Kuitenkin minä on myös oma itsenäinen elementtinsä ja sillä on "omat ongelmansa". Minäkokemuksen vaikutuksesta ihmiselle varsinaisesti aukeeneen uskonnollisen elämän ulottuvuudet, sillä vain ihminen voi kysyä: "Mistä minä olen peräisin?" Minäkokemus mahdollistaa erilaiset eksistentiaalistiset kysymyksenasettelut. Kohtalo jokaisen yksittäisen minän kohdalla aukeeneen ratkaisua vaativana ongelmana. Ihminen on itselleen ihme

juuri siksi, että hän myös näkee kaiken rikkinäisyyden pohjalla jonkun ykseyden tai ainakin kaipaa ykseyttä ja yhteyttä. Ihminen kaipaa elämässään myös sovitusta ja anteeksiantoa. Minänä ihminen kokee olevansa jostain tulossa ja johonkin menossa.

Ihmisen minuuden ongelma on syvempiä ihmisen elämään kuuluvia alueita. Kysymyksenasettelut, jotka tälle alueelle kuuluvat ovat osa ihmisten luonnollista harrastusta ja ehkä näillä kysymyksillä on suurin vaikutus ihmisen henkiseen kypsymiseen. □

Pekka Mäkelä

Luonnonvarojen taloudellisesta käytöstä

Taloudellisen suunnittelukeskuksen (TASKU) erikoistutkija valt.maist. Pekka Mäkelä pohtii artikkelissaan vaihtoehtoisia mahdollisuuksia luonnonvarojen taloudelliselle käytölle ja hinnanmuodostukselle. Artikkelin perustuu Luonnonvarainneuvoston seminaarissa Königstedtissä 21.10. pidettyyn esitelmään.

Talousprosessi ja entropian laki

Taloutta voidaan pitää prosessina, joka muuttaa luonnonvaroja jätteeksi, jolloin aine muuttuu matalan entropian tilasta korkean entropian tilaan. — Korkea entropia tarkoittaa todennäköistä tilaa, mikä vallitsee, kun materia on hajallaan satunnaisesti. Luonnossa entropia pyrkii kasvamaan, ts. luonto muuttuu kohti epäjärjestettyä tilaa, kohti kaaosta.

Mutta Georgescu-Roegeninkin mukaan taloudellisen prosessin todellinen, varsinaisen tuote on epämateriaalinen virta, hyvinvointi, jonka suhde aineen ja energian muokkaamiseen ja siirtämiseen on edelleenkin ihmiselle mysteeri. Tässä on siis tosiaan huomattava, että myös aine, eikä ainoastaan energia, pyrkii kohti todennäköistä tilaa eli on entrooppisen huononemisen kohteena. Energian puolellahan termodynamiikan toi-

nen pääsääntö liittyy juuri tähän. Energia-kriisihän on paljon puhuttu asia ja kaikille tuttu. Mutta on huomattava, että koska avaruuslaivamme Maa on suljettu systeemi (toisin sanoen vaihtaa ulkoavaruuden kanssa vain energiaa), loppujen lopuksi materia, aine, voi osoittautua ongelmallisemmaksi ja tärkeämmäksi kuin energia teollisuustuotannon säilyttämisessä sillä tasolla mikä nyt on korkeimman tuotannon maissa.

Nollakasvusta, joka siis tarkoittaa jatkuvasti samana pysyvää tuotannon määrää, voitaneen sanoa tässä yhteydessä, että sen puolestapuhujilla on ilmeisesti mielessään termodynaaminen tasapainotila, joka säilyttää rakenteensa vaihtamalla materiaalia ympäristönsä kanssa. Tuotanto, väestö ja resurssien käyttö eivät voi kuitenkaan säilyä mielivaltaisella (nollasta poikkeavalla) korkealla tasolla ikuisesti rajallisessa ympäristössä johtuen juuri entropian kasvupyrkimyksestä.

Nollakasvu

S uusiutumattomien luonnonvarojen kokonaismäärä

P_i väestö vuonna t

s_i käytettyjen luonnonvarojen määrä vuonna i henkeä kohti

$L = \sum P_i s_i$ = elämän kokonaismäärä henkilövuosina

$i=0, 1, 2, \dots$

S asettaa ylärajan L:lle

$\sum P_i s_i \leq S$

$s_i > 0$ ellei ole täydellinen keräilijätalous

$P = 0$, jos i on suurempi kuin jokin rajallinen n,

$P > 0$ muutoin.

n = ihmiskunnan maksimikesto aika.

- Nollakasvuidean kovin suuriääninen ja ylimielinen hylkääminen ei mielestäni kuitenkaan todista kovin suurta ymmärtämystä resurssi- ja ympäristöongelmia kohtaan. Kukaan tuskin pystyy todistamaan mitään muutakaan kasvuprosenttia paremmaksi. Aksioomanahan voidaan joka tapauksessa esittää, että äärelliset resurssit kestävät pienemmällä käytöllä pitempään. Oleellista ehkä tässä yhteydessä on huomata, että BKT:n suhde toisaalta luonnonvarojen käyttöön ja toisaalta hyvinvointiin ei ole yksiselitteinen.

Taloudellinen prosessi ei ole — ekologiselta kannalta ainakaan — sellainen eristetty, umpeenmenevä kiertokulkuprosessi kuin rahaan perustuvat kuvausjärjestelmät, esimerkiksi kansantalouden tilinpito antavat aiheen ajatella. Tässä yhteydessä onkin puhuttu rahafetisismistä, joka taloudellista ajattelua vaivaa. Uudelleenkierrätys ei voi koskaan olla täydellinen: ei ole olemassa vapaata uudelleenkierrätystä, kuten ei ole olemassa saatteetonta teollisuuttakaan.

Hotellingin sääntö

50 vuotta sitten esitettiin, että uusiutumattoman luonnonvaran hinnan olisi nouseva vuosittain korkoprosentin verran:

$p = p_0 e^{rt}$, jossa p = luonnonvaran hinta ajanjaksona t

p_0 = hinta perusajanjaksona (lähtökohtatilanteessa

r = korkotaso.

Tällöin uusiutumattoman luonnonvaran varanto kilpailutilanteessa tyhjenee yhteiskunnallisesti optimaalisella vauhdilla; edellytyksenä on, että yhteiskunnallisesti toivottava ja yksityinen korkotaso eivät poikkea toisistaan.

Intuitiivisesti Hotellingin sääntö tarkoittaa, että kunkin maasta nostetun yksikön uusiutumattoma luonnonvaraa nykyarvon on oltava kaikkina periodeina sama, jolloin käyttöönottoa ei kannata siirtää periodista toiseen. Jotta luonnonvarayksikön hinnan nykyarvo voisi olla sama kaikkina ajanjaksoina, diskonttaamattoman arvon on noustava korkoprosentin osoittamalla vauhdilla, kuten edellä olevasta kaavasta käy ilmi. Jos kysyntä on vakaa, tuotanto vähenee vähitellen nollaa kohti. Tällöin viimeinen tuotettu tonni on myös viimeinen, mikä maassa enää on jäljellä. Luonnonvaravaranto siis tyhjenee hetkellä, jolloin se hinnoitellaan pois markkinoilta.

Jos markkinakorko ylittää yhteiskunnallisen aikapreferenssin mukaisen korkotason, kohoavat markkinahinnat nopeammin kuin niiden pitäisi, jolloin tuotanto vastaavasti laskisi nopeammin. Tällöin siis resurssin käyttö loppuisi liian aikaisin. Hotellingin kaava ei ota huomioon varantovaikutuksia eikä ympäristövaikutuksia. Viime aikoina onkin kehitelty näissä suhteissa täydellisempiä malleja.

Vaihtoehtona Hotellingin säännölle on esitetty, että luonnonvarojen käyttö sukupolvien kesken pitäisi olla tasa-arvoista. Ongelmana on kuitenkin tässäkin oikean käyttötason asettaminen, kuten edellä jo 0-kasvukeskustelun yhteydessä kävi ilmi.

Hintojen merkityksestä ja luonnonvarojen hinta-kehityksestä

Taloustieteilijöille on luonteenomaista luottamus hintajärjestelmän kaikkivaltaan, jonka mukaan valinta nykyisten ja tulevien sukupolvien tarpeiden tyydytyksen välillä ratkeaa, kun hintakehitys johtaa automaattisesti optimaaliseen tulokseen. Aikahorisonttimme on kuitenkin niin lyhyt, ihminen on niin lyhytnäköinen, että yleensä aikahorisonttimme ei ylety kahta-kolmea vuosikymmentä pitemmälle. Yleistoteamuksena voidaan sanoa, että hinnat voivat olla oikeat ainoastaan, jos arvostukset ovat sitä.

UNCTADin (1981) mukaan perushyödykkeiden suhteelliset hinnat (öljyä lukuunottamatta) ovat nykyisin alimmalla tasollaan 30 vuoteen. Toisaalta yleensä katsotaan, että useimpien mineraalien suhteellinen hinta tulee nousemaan seuraavien vuosikymmenien aikana. Syynä on rikkaampien esiintymien ehtyminen.

Tällä vuosisadalla raaka-aineiden suhteelliset hinnat ovat laskeneet, mutta erään tutkimuksen mukaan suhteellisten hintojen absoluuttinen kasvuvauhti on hidastunut. Erään etelä-afrikkalaisen tutkimuksen mukaan raaka-aineiden ja luonnonvarojen suhteellinen hinta olisi kuitenkin viimeisen kymmenen vuoden aikana kääntynyt nousuun. Näin on varmasti tapahtunut ainakin öljyn kohdalla.

Hintakehitykseen vaikuttaa tietenkin tekninen kehitys, tuotannontekijöiden substituoitio ja tunnettujen reservien määrä, joka puolestaan ei ole vakiona pysyvä, vaan johon vaikuttavat hinnat, teknologia, uudet löydöt ja markkinoiden sijainti.

Uskoisin kuitenkin, että kansainvälisen kaupan rakenteet ovat keskeinen syy siihen, että luonnonvarojen optimaalinen hintakysytys ei ole toteutunut. Tuottajat, kehitysmaat,

ovat toisin sanoen joutuneet myymään tuotteitaan liian halvalla.

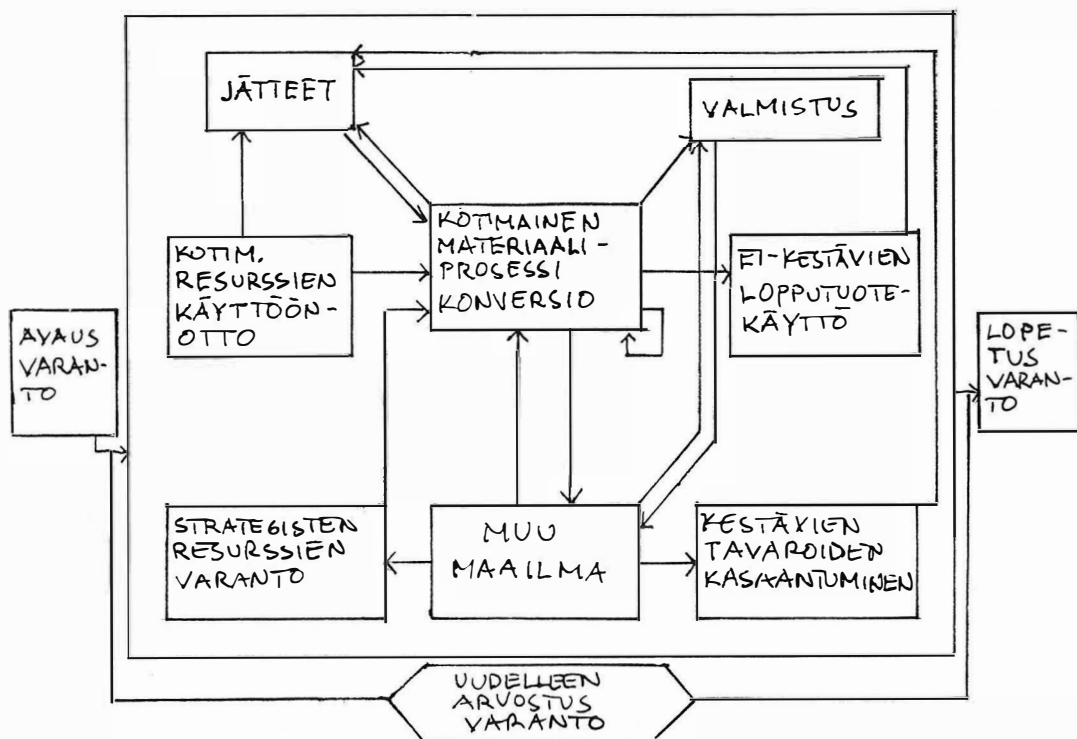
Nykyään sanotaan UKTJ:n kuolleen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö UKTJ:n periaatteet ja perusajatukset olisi olleet täysin oikeita.

Hintajärjestelmä ei välttämättä käytännössä johda optimiratkaisuun luonnonvarojen käytön ja ympäristön suojelun suhteen. Syitä ovat mm. 1) monopolihinnoittelu, 2) markkinajärjestelmä ei sisällytä ympäristökustannuksia tuotteiden hintoihin, 3) vero- ja tariffijärjestelmät saattavat olla epäoptimaalisia.

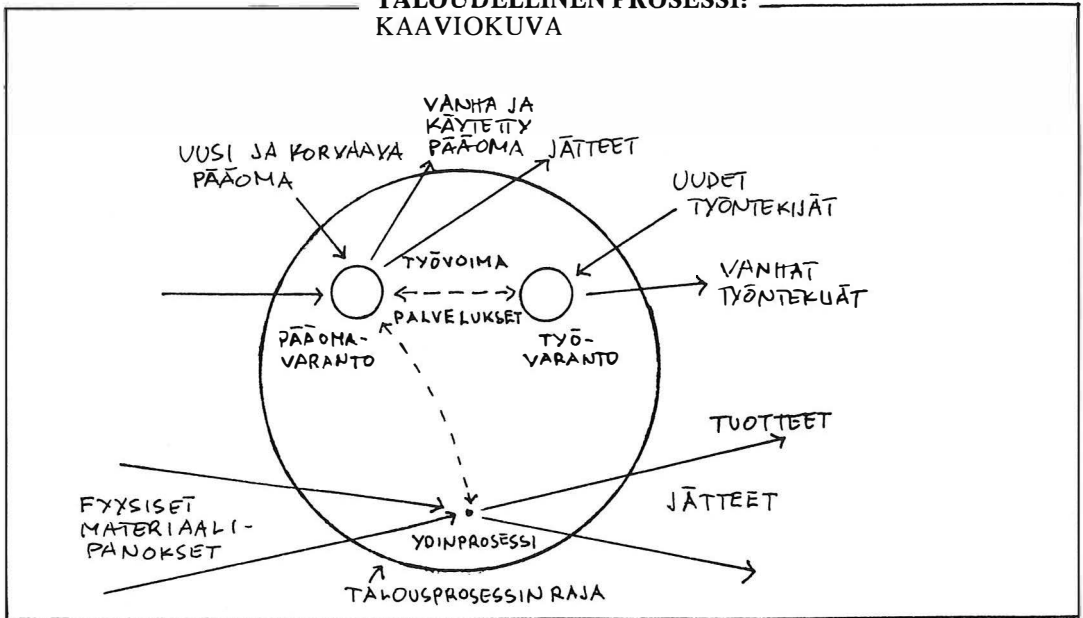
Jäteongelma

Talousprosessia voidaan pitää transformaationsysteiminä, joka on yhteydessä ympäristöönsä rajan yli kulkevien virtojen kautta (kuvio 1.). Talous voidaan esittää myös materiaali- ja energiataresysteiminä (kuvio 2.), jossa nettovirrat vastaavat varantojen muutoksia. Kahden eri hyödyke- tai resurssi-varannon välissä voidaan ajatella olevan transformaatioprosessi, jossa alkuaineiden määrät ovat kummallakin puolella samat.

MATERIAALI- JA ENERGIA-TASE SYSTEEMI

TALOUDELLINEN PROSESSI: KAAVIOKUVA

Tämä ehto rajoittaa suuresti mahdollisten prosessien lukumäärää: "Miekat voi takoa auroiksi, mutta ei leiväksi".

Raaka-aineiden säästämiseksi ja jätteiden kasaantumisen estämiseksi on ehdotettu uudelleenkierrätystä. Uudelleenkierrätyksen lisäksi voidaan mainita kolme muuta keinoa saasteiden vähentämiseksi ja luonnon suojelemiseksi:

- 1) Tuotteiden kestävyysparantaminen ja käyttöajan lisääminen
- 2) Materiaalien säästö, josta elektroniikan kehitys lienee hyvä esimerkki
- 3) Saasteettomampien tuotantomenetelmien kehittäminen.

Asetukset ja tiukentuneet ympäristönsuojeluvaatimukset ovatkin 1970-luvulla Suomessa aikaansaaneet voimakasta ympäristönsuojeluteknologian sekä ympäristöystävällisen prosessiteknologian kehittymistä.

Ympäristönsuojelusta kansantalouden kannalta voidaan todeta, että se useimmiten merkitsee menoerää, josta ei synny välittömiä tuotteita. Ympäristönsuojeluinvestoinneilla voi olla kuitenkin kysyntävaikutustensa vuoksi myös positiivisia kansantaloudellisia vaikutuksia. Niinpä OECD:n piirissä kerätyistä selvityksistä on voitu tulla siihen johtopäätökseen, että ympäristönsuojelu ei ole yleensä ottaen alentanut ainakaan lyhyellä ajanjaksolla kansantalouksien bruttokansantuotetta eikä myöskään vähentänyt työllisyyttä. Eräissä tapauksissa vaikutuksen on

voitu todeta olleen jopa päinvastainen. Pitäisi kuitenkin päästä siihen, että ympäristönsuojeluinvestoinnit tajuttaisiin samalla tavoin välttämättömiksi ja hyödyllisiksi kuin esim. tiet, rakennukset tai energiainvestoinnit.

Materiaalitaseet ovat eräs keino tarkastella luonnonvarojen käyttöä ja jäteongelmia. Ymmärtääkseni luonnonvarainneuvoston olisi syytä olla tukemassa materiaalitaseiden käytännön kehittämistä ja niihin kohdistuvaa teoreettista tutkimustyötä.

LÄHTEITÄ

- N. Georgescu-Roegen: Energy and Economic Myths. Institutional and Analytical Economic Essays. Pergamon Press Inc. 1976
- T. Page: Conservation and economic efficiency. An Approach to Materials Policy. Johns Hopkins University Press 1977.
- K. Pulliainen: Ympäristötaloustieteen perusteet. Kansantaloudellinen näkökulma. Kustannuskiila Oy 1979.
- M. Wallin: Ympäristönsuojelu Suomessa 1970-luvulla ja kehitysarvioita vuoteen 1995. Taloudellinen suunnittelukeskus 1981.
- S. Devarajan & A. Fisher: Hotelling's "Economics of Exhaustible resources": Fifty Years Later. Journal of Economic Literature, March 1981.

Pentti Malaska

Kilpailu ja voitto

Voidaanko kilpailutilanteissa päätyä muihin ratkaisuihin kuin yhden osapuolen voittoon toisten kärsiessä tappion? Vastauksia tähän kysymykseen varsinkin suurvaltojen välisessä varustelukilpailussa ja nykyisessä taloudellisessa kilpailussa pohtii Pentti Malaska artikkelissaan.

Kilpailu sanalla on monta merkitystä kivoittelusta itsensä kanssa, urheilu- ja ajanvieteleihin aina jonkun tai joidenkin ihmisten tuhoamiseen tähtäävään toimintaan asti. Käsittelen seuraavassa sellaista kilpailua, jossa kilpailijat voivat tai luulevat voivansa lisätä omaa hyvinvointiaan ottamalla toiselta, vähentämällä tai jopa tuhoamalla toisen osapuolen mahdollisuuksia. Tällainen toimintahan on hyvin inhimillistä eli ihmiselle luonteenomaista useasti sellaisissakin tilanteissa, joissa itse tavoite ei todellisuudessa ole kilpailun kautta edes saavutettavissa.

Tarkastelen tällaista kilpailua kolmen esi-merkin avulla, joissa on nähtävissä parempi toimintatapa: kilpailun purkaminen ja asetuminen yhteistoimintaan tai kilpailusta yksipuolisesti luopuminen tai kilpailun muuntaminen kilvoitteluksi sanan positiivisessa mielessä.

Kilpailun purkaminen

Kilpailun on varsin usein katsottu kuuluvan olemassolon perusvoimiin ja olemassa olevien lajien ja niiden yksilöiden perusominaisuuksiin. Kilpailun on katsottu myös ilmenevän kaikkialla luonnossa — miksei siis ihmisten kesken — olemassaolon taisteluna. Ne, joilta tämä perusominaisuus on puuttunut tai joilla se on ollut heikosti kehittynyt, eivät ole jääneet vaikuttamaan perimään eivätkä olosuhteisiin. Olemassaolon ”kehitty-

neemmät” olomuodot ovat niin ollen peräisin niiltä, jotka ovat menestyneet tässä taistelussa. Tällaisessa elämän dialektiikassa voitto on moraali ja häviäminen ja luopuminen on osoitus moraalittomuudesta.

Tätä näkemystä voitaneen nimittää vulgaaridarwinistiseksi ellei peräti sosiaalibiologiseksi siksi, ettei sillä ensi vaikutelmasta huolimatta ole mitään tekemistä luonnon valinnan kanssa — ihmistä lukuunottamatta.

Se on kuitenkin ollut vaikuttamassa inhimillisissä valinnoissa erityisesti suurten yhteiskunnallisten muutosten aikana. Se on toiminut mm. ns. teollisen vallankumouksen ja kapitalismin ja proletarismen diktatuurin etenemisen perusteluna ja moraalina ja vallankumouksien aikana tietysti selvimmin. Sen olemassaolo on jälleen aistittavissa aikaisempaa selvemmin erityisesti supervaltakilpailussa ja nyt kun elämme maailmanlaajuista ihmiskunnan kriisiaikaa.

Kahden superkilpailijan innokkaimmat haukat ovat valmiina osoittamaan paremmuutensa vakuuttuneina siitä, että he edustavat olemassaolon ”kehittyneimpiä” olumuotoja ja siitä että se voidaan osoittaa kilpailulla olemassaolosta. Haukat sylkevät jo kyyhkyjen luita nokistaan.

Puheet supervaltojen rauhantahdosta näyttävät silmänlumeelta. Ellei näin olisi, tätä kilpailutilannetta ei olisi. Väitteet ja vakuutukset, että asevarustelun jatkuminen on välttämätöntä ja tarpeellista turvallisuuden säi-

lyttämiseksi ja takaamiseksi maailmassa ovat pelottavaa narripeliä. Supervaltojen ja niiden liittolaisten sotapalvelujen tuotantokapasiteetti laskettuna aikayksikössä tapettavissa olevien ihmisten lukumääränä ylittää jo nykyisellään moninkertaisesti ne tavoitteet, joita kenelläkään voi olla tässä suhteessa.(1) Ei enää ole kysymys mistään turvallisuutta ylläpitävästä kauhun tasapainosta vaan varastoidusta terrorismista, joka luonnon lain välttämättömyydellä joskus purkautuu ulos varastoistaan ellei niitä tehdä rauhanomaisesti tarpeettomiksi. Esimerkkejä tästä:

- Tämän varastoidun terrorin määrä on jo nyt valtava, ydinräjähteitä on maailmassa meitä jokaista kohti 4 TNT/henkilö(2) eli yksi Hiroshiman pommi aina 4000 asukasta kohti.(1)(Ja tämäkin on nostamassa teollisuusmaiden kansantulotilastoja!)
- 40 % maailman tiedemiehistä ja insinööreistä ja oletettavasti sen terävin päätyöskentelee välillisesti tai välittömästi sotapalvelujen ja niiden edelleen kehittämisen parissa (3). (Ja hekin ovat osa kansantuotosta elintasolaskelmissamme.)
- Sotapalvelujen tuotanto — suunnaton ylituotanto tällä hetkellä itse asiassa kysynnän puutteen vuoksi — on maailman suurin business, sen yhteenlaskettu liikevaihto ylittää v. 1980 500 Mrd dollaria vuodessa(2), mikä on enemmän kuin 10 Suomen kansantuloa. (Ja tämä business kasvaa nopeammin kuin kansantulot myös rauhaa rakastavissa maissa.)
- Jokaisen sotilaan varusteisiin käytetään maailmassa 60 kertaa enemmän rahaa kuin lasten kasvatukseen lasta kohti(2). (Eikä sitäkään huomioida vähennyksenä kansantulosta.)
- 4 % sotilasmenoista olisi riittävä pahimman massaköyhyyden ja nälänhädän eliminomiseksi maapallolta (mitä muuta kansantulomittari lopulta mittaakaan kuin sodankäyntipotentiaalia).
Ja lisäksi tätä toimintavalmiudessa pidettävää sotapotentialiaalia on jo nyt vaikea hallita. Yhdysvaltojen kongressille lokakuussa 1980 jätetyssä raportissa (1) esitetään todisteita tästä. Puolentoista vuoden aikana esiintyi ydinaseiden turvallisuus- ja hälytyssesteemissä seuraavia hälytyksiä:
- 3703 pienempää hälytystä, jotka johtuivat pääasiassa ilmastollisista syistä:

- myrskyistä ja salamoista ym. sattumista.
- 147 virrehälytystä, jotka olivat niin vakavia, että niitä käsiteltiin mahdollisina ydinasehyökkäyksinä ja
- 4 muuta hälytystä, joista 2 ennen esiintymätöntä, jotka aiheuttivat B-52 pommitajien ja mannerten välisen ohjusyksiköitten hälytysvalmiuden lisäämisen.
- Lisäksi on esiintynyt ainakin 27 ydinaseonnettomuutta. Näistä yhdessä 24 Mt ydinräjähteen kuudesta ohjausmekanismista vain yksi säilyi toimintakykyisenä. Onneksi se riitti estämään räjähdysten, joka olisi ollut 1800 kertaa niin voimakas kuin Hiroshima.
- Ydinräjähdysten kokeilut 1950-luvulla näkyvät nyt myös leukemiatilastoissa USA:ssa.

On selvää, että nämä ovat vain osa todellisuudessa esiintyneistä tapauksista ja että toisen supervallan tilastot ovat paljolti samanlaiset vaikka jäävätkin salaisuudeksi.

On pakko käydä läpi tällaisia lukuja ja tilastoja voidakseen vakuututtaa siitä vaarasta, johon supervaltojen vulgaaridarwinistinen kilpailu on meidät kaikki saattanut. Ja voidakseen vakuuttaa siitä, että tämä kilpailu ei ole kehitystä vaan voi johtaa vain tuhoon ellei sitä saada puretuksi jollakin tavalla.

Aseistariisunta nykyisessä muodossa tähittää iskuvoiman vähentämiseen vain vanhentuneiden aseiden osalta, se ei näytä johtavan kilpailutilanteen purkautumiseen vaan aivan päinvastaiseen suuntaan eli yhä kiihtyvään kilpavarusteluun ja oman puolustus- ja suojautumiskyvyn yhä suurempaan vahvistamiseen. Kauhun tasapainoa ei ole olemassakaan tosiasiassa, vaikka sen säilyttämisestä puhutaan yhtenä pääopinkappaleena. Tosi-asiassa tilanne onkin puolelta toiselle vaihteleva ylivoima/alivoima -asetelma, jossa hetken ajan ollaan aina varmoja oman ensimmäisen iskun ylivoimasta. Tämä varmuus kestää kylläkin vain sen hetken, jonka toisen osapuolen kiihtynyt varustelu vaatii toisaalta puolustuksen ja suojauksen vahvistamiseksi toisaalta iskuvoiman lisäämiseksi.

Muulloin ollaan sitten varmoja siitä, että uusi teknillinen kehitys kyllä tuo ylivoiman takaisin. Aina ollaan omasta onnesta varmoja. Kauhun tasapaino olisi otettava vakavasti ja aseistariisunta olisi perustettava sen ylläpitämiseen. Tällöin olisi lähdeittävä siitä vaatimuksesta, että kumpikin osapuoli ensin vähentää suojautumis- ja puolustuskykyään toisen ensimmäistä iskua vastaan. Siihen mää-

rään asti, että oma tuho on varma, jossotasyytyy. Kauhun tasapainon opinkannattajat eläkööt oppinsa mukaisesti—peläten ja syystä. Kun suojaus on riisuttu, riisutaan iskuvoimaa, sen jälkeen jälleen suojaustajne. Tämä kehitys kulkisi ainakin varmuudella oikeaan suuntaan (3). Toinen keino on alueellinen osittainen aseistariisunta. Kolmas keino ja ehkäpä ainoa, josta voi olla jotakin toivoa tämän ihmisen keksimän olemassaolon taistelun purkamiseksi on kansalaisten vallanpitäjiinsä kohdistama painostus ja kansalaiskonsultointi. Tästä on Hilikka Pietilä tehnyt hyvin perusteellisen esityksen, joten en puutu siihen enempää (4).

Kilpailusta luopuminen

Luonnossa — ihmistä lukuunottamatta — ei siis vallitse kilpailun ja olemassaolon taistelun periaate vaan jokin muu rakentavampi periaate. Periaate, joka on tuottanut rikkaan moninaisuuden ja sallinut monien erilaisten ja erikoistuneiden olemassaolon muotojen samanaikaisen ja toisistaan riippuvan säilymisen ja kehittymisen. Luonto ei ole kehittynyt kukistamalla ja tuhoamalla vaan vahvistamalla lajien säilyvyyttä ja lisäämällä niiden runsautta.

Ihmisen energian kulutuksen mahtavuus on nykyisellään n. 15 % elollisen luonnon nimellä tunnetun systeemin mahtavuudesta ja rohkeimmat ennustelijat näyttävät pyrkivän aina 10 kertaa luontoa mahtavampaan kulutukseen.

Mittaamattomia aikoja luonto on rikastuttanut elämän monimuotoisuutta uusilla lajeilla ja vahvistanut sen aineellisen perustan vakavuutta niiden sijoittumisella ravintoketjujen verkostoon tavalla, jossa aineen ja energien käytössä ei ole juuri kasvua tarvittu.

Muutamassa sukupolvessa ihminen on kuitenkin ohittanut luonnon tavalla, jossa saavutuksia mitataan kertakäyttökulutuksen kasvun kiihtyvyydellä ja jossa ihmisen kulutuksen mittakaava lähentelee jo koko muun luomakunnan yhteenlaskettua suuruutta ja jossa tavoitteet on asetettu vieläkin korkeammalle aina 2, 3 ja 10 kertaiseksi luonnon mahtavuudeksi ellei sitäkin suuremmaksi.

Ihmisen toimesta tilanne on jo kääntynyt; noin 10-20 % nykyisistä kasvi- ja eläinlajeista arvioidaan häviävän vuoteen 2000 mennessä.

Luonto on joutumassa tappiolle ihmisen sille julistamassa olemassaolon taistelussa

ja ihminen on saavuttamaisillaan herruuden luonnon yli. Luonnon kehityksen periaate on: sopeutuminen erikoistumalla erilaisiin olosuhteisiin ja erikoistuneitten muotojen integroituminen luovuttamisen ja saamisen vakaaksi vuorovaikutukseksi. Peto ja saalis ovat lajeina yhtä tärkeitä toisilleen ja niiden yksilöt toteuttavat luonnossa vallitsevaa vakaata vuorovaikutusta. Inhimillisen kilpailun periaate voi tuhota tämän luonnon periaatteen. On ilmeistä, että tällaisessa kilpailussa ei ole mieltä. Se on evoluutiotesti, jossa ihminen lopulta voi vain testata itsensä elinkelvottomaksi lajiksi luonnon kokonaisuudessa. Tässä on kysymyksessä kilpailu, josta ihmisen tulee yksipuolisesti luopua, koska on sen yksipuolisesti aloittanutkin, ja aloittaa paremmalla ymmärryksellä sopeutuminen luonnon kokonaisuuteen sen monimuotoisuutta varjellen ja vakavuutta vahvistaen. Siinä on teknologian kehittämisen haaste. Tulevaisuudessa vähemmästä on saatava enemmän.

Mutta tämä ei vielä riitä. Periaate: 'riittävä määrä (aineellista) on ehdottomasti tarpeen (jokaiselle), mutta tarpeellinen määrä on myös riittävä' on haaste meidän arvojemme kehittämiseksi.

Kansalaisten omaehtoinen ja puoluerajoista riippumaton liikehdintä luonnon puolesta on tärkeä elementti tämän kilpailun eliminoinnissa ja kansalaisten tahdon osoittamisessa päättäjille. Poliittisilla johtajilla ja päätöksentekijöillä on sen jälkeen tietysti yhtä ratkaiseva asema oikean suunnan toteuttamisessa. Toistaiseksi he ovat käyttäneet asemaansa riittämättömästi. Meillä ovat ympäristöasioiden hoito ja luonnonsuojelu yhä hajallaan ja vailla riittävää julkista suunnittelua ja kehittämistä. Ja ihmisiä, jotka ovat halunneet ja pyrkineet osoittamaan oikean suuntaista kansalaistahtoa, raahataan parhaillaankin raastupaan sen sijaan että heitä kuunneltaisiin. Kuinka kauan poliittiset johtajat ja heidän avainasemassa olevat teknokraattinsa haluavatkaan palvella enemmän kannattajiensa yksityistä tai ryhmäkuntaista ahneutta ja vallanhalua kuin sitä mikä oikein on?

Kilpailun hyväksyminen

Talouselämässä puhutaan usein ja jo historiallisen tradition pohjalta kilpailusta oleellisena osana toimintaa. Talouden teo-

riat ovatkin usein juuri erilaisia kilpailun teorioita. Nämä oppirakennelmat ovat kuitenkin pääasiassa ja ehkäpä yksinomaankin teolliseen tuotantotapaan perustuvien talouksien teorioita (5). Niiden pohjalta ei esimerkiksi agraarisen yhteiskunnan toiminta (kehitykseen) ole yhtä hyvin ymmärrettävissä saati ohjattavissa. Ja näyttää siltä, että teoriat ovat käymässä riittämättömiksi myös palveluyhteiskuntien ja informaatioyhteiskuntien talouksien ymmärtämisessä ja murrosvaiheiden rakenteellisten muutosten talouksissa. Niinpä mm. seuraavia ilmiöitä on ollut vaikea ymmärtää ja hallita olemassaolevien talousteorioiden perusteella jo nykyisin:

- 1) Pysyvän tai pitkäaikaisen teollisen ylituotantokapasiteetin muodostuminen, ja ne kilpailukäyttäytymisen muutokset, joihin se on johtanut. Näistä esimerkkinä olkoon kierouden ekonomian eri muotojen soveltaminen samanaikaisesti kun sanoissa vakuutetaan vapaan kilpailun ehtojen nuodattamista.
- 2) Tuottavuuden suureneminen ja tuotannon kasvuvauhdin hidastuminen samanaikaisesti. Tuottavuuden kasvun tekee mahdolliseksi uusin teknologinen kehitys ja muuttunut kilpailutilanne tekee sen välttämättömäksi yrityksille, vaikka kasvu jäisi hitaaksikin tai vaikka tuotantoa jouduttaisiin jopa supistamaan. Suuri inflaatio ja suuri työttömyys ovat heijastusvaikutuksia tästä ja ylikapasiteetista.
- 3) Näyttää siltä, että teolliset yhteiskunnat ovat siirtymässä hallitusta työttömyydestä tilaan, jossa ne eivät enää tarvitse täyttää työvoimaansa tavaroitten ja palvelujen tuotannossa rahatalouden piirissä. Syntyy ihmisjoukkoja, joille ei löydy enempää talousteorioitten arvoa työvoimana kuin konservatiivisten arvostusten mukaisina kansalaisinakaan.
- 4) Rahatalouden ulkopuolella ja samalla talouden teorioitten ulkopuolella tapahtuu hyvinvoinnin tuotantoa, joka voi saada nykyistä huomattavasti suuremman laajuuden (kuutamointi, kotityöt, kansalaisten vapaa toiminta politiikan, urheilun, kulttuurielämän palveluksia tuottaen, jne.)
- 5) Markkinoiden hintaohjauksen rinnalle on syntynyt reaaliuhjaus monien tärkeitten luonnonvarojen, ympäristön hyväksikäytön ja energian kohdalla, joka ilmenee saatavuutta rajoittavina tai ehdollis-

tavina ehtoina sekä kehitystyön vaatimina odottamattoman pitkinä viiveinä.

- 6) Teknologian kehitys on toisaalta muuttamassa teollisten tuotantotapojen reaalista luonnetta ensin palveluvaltaiseksi teollisuudeksi ja sitten informaatio- ja tietovaltaiseksi teollisuudeksi. Työ muuttuu suoritusvaltaisesta työstä tietovaltaiseksi työksi. Samalla taloudellisen toiminnan edellytykset ja vaihdannan ehdot maailman taloudessa muuttuvat (6)

Adam Smithin vapaan kilpailun idea lienee ollut merkittävin niistä ideoista, joihin teollistuneen rahatalouden teoriat ovat perustuneet. Ja eräällä tavalla tulkittuna se voi tarjota lähtökohdan myös uusille teorioille, joita näitten ilmiöitten ymmärtämiseksi ja hallitsemiseksi tarvitaan.

Kirjassaan Kansojen Varallisuus Smithin johtava ajatus oli — hänen aikalaisensa toisen taloustieteilijä Dugald Stewartin mukaan — osoittaa, että kansakunta saavuttaa tehokkaimman kehityksen tien ylläpitämällä sellaista asioitten järjestystä, jonka luonto on osoittanut eli sallimalla jokaisen ihmisen toteuttaa omia intressejään omalla tavallaan ja sallimalla hänen asettaa tuotantonsa ja pääomansa vapaaseen kilpailuun muitten kansaihmistensä pyrkimysten kanssa. Suunnilleen tässä vulgarin kilpailun muodossa vapaan kilpailun teoria lienee tunnettu ja hyväksytty taloudellisen ajattelun perusopiksi markkinatalousmaissa ja maailman kaupassa. Siihen täytyy kuitenkin tehdä — jos halutaan olla uskollisia Adam Smithin ajattelulle — tärkeä lisäys kuten Robert Nisbet on esittänyt (7). Tämä lisäys muuttaa koko kilpailun käsitteen vulgarista, tuhoavasta kilpailusta luonnonkin noudattamaksi sopeutumiseksi. Jo ennen Kansojen Varallisuutta, joka on Smithin talousoppi, hän oli julkaissut kirjan nimeltä *Theory of Moral Sentiments*. Se on hänen sosiologiansa. Se on oppi voimista, jotka pitävät yllä yhteisöllistä järjestystä tavalla, joka vasta tekee mahdolliseksi sellaisen yksityisen yrittämisen ja vapaan kilpailun, jollaista Smith piti tähtäimenään. Ilman oikeudenmukaista yhteisöllistä järjestystä, jonka aikaansaaminen oli kaikkea taloudellista toimintaa edeltävää ja sitä ehdollistavaa, tuloksena kilpailusta olisi vain tuhoisa anarkia. Niinpä Nisbethin mukaan Smithin vapaan kilpailun ideaa ei voida ollenkaan tarkastella erillään näistä moraalisisista ja sosiaalisista oikeudenmukaisuutta käsittelevistä ajatuksista.

Dugald Stewartin kirjoitus sisältää viittauksen tähän. Täydellisempänä Stewartin sitaatti kuuluu nimittäin seuraavasti:

...the great and leading object of his (Adam Smith's) speculations is... to demonstrate that the most effectual plan for advancing a people to greatness, is to maintain that order of things which nature has pointed out; by allowing every man, **as long as he observes the rule of justice**, to pursue his own interest in his own way, and to bring his industry and capital into freest competition with those of his fellow-citizens.

Vapaa kilpailu, kyllä! Mutta kansalaisten tuntemaan ja tunnustaman oikeudenmukaisuuden asettamissa puitteissa siten, että itse oikeudenmukaisuuden sisältö ja vaateet eivät ole taloudellisen toiminnan piiristä määräytyviä vaan poliittisen toiminnan tuloksia. Jos tämä oikeudenmukaisuuden vaatimus ja sen kehittäminen oikealla tavalla laajennetaan nykyisin koskemaan koko maailmanyhteisöä ja sen jokaista jäsentä niin silloin voidaankin jo sanoa, että vapaa kilpailu saa ajan vaatiman positiivisen ja kehitystä eteenpäin vievän yhteistyön merkityksen. Se on luonnonmukaista sopeutumista luonnon asettamiin ja ihmiskunnan yleisen kehityksen luomiin ja alati uudistuviin edellytksiin.

Vapaa kilpailu voi siis olla yhteistoimintaa, jota tulee edistää ja jonka sosiaalisia edellytyksiä samalla uudistaa ja kehittää. Tämä ei kuitenkaan tarkoita kaiken ja mm. talous-

elämän politisoimista. Päinvastoin eri toimintamuotojen eriyttämistä. Tunnettua on kuinka Adam Smith oli varsin jyrkkä vaatiessaan taloudellisen toiminnan ja poliittisen toiminnan pitämistä erillään toisistaan. Johtopäätöksenä tästä eriyttämisen periaatteesta voidaan esittää, että mm. valtion yhtiöitten poliittiset hallintoneuvostot tulisi lakkauttaa ei vain tarpeettomina vaan vahingollisina instituutioina ja siirtää valtion etujen valvonta kokonaan yhtiökokouksessa tapahtuvaksi. Tämä ei ole vastalause politiikalle, vaan tavalle luoda poliittisia ratkaisuja. Viittaan vielä lopuksi Rudolf Steinerin mielenkiintoihin ajatusvirikkeisiin yhteiskunnallisen toiminnan kolmijäsenyydestä (8).

VIITTEET:

- 1) Inga Thorsson, The Doomsday Clock Close To Twelve, IFDA Dossier 23 May/June 1981
- 2) Aurelio Peccei, Facing Unprecedented Challenges: Mankind in the Eighties. IIASA Distinguished lecture series/2 Nov. 1980.
- 3) Eduard Pestel
- 4) Hilikka Pietilä, A Proposal for a Disarmament Strategy of Woman and Other Citizens. IFDA Dossier 23 May/June 1981
- 5) Orio Giernini, Dialogue on Wealth and Welfare Pergamon 1980, A report to the Club of Rome
- 6) Juan Rada, Microelectronics and Society. The Club of Rome conference in Caracas June 1981
- 7) Robert Nisbeth, History of the Idea of Progress New York 1980
- 8) Rudolf Steiner, Yhteiskunnallisen kysymyksen ydinkohtia. Helsinki 1973

Kriittisen korkeakoulun identiteetti

Kriittisen korkeakoulun (Krk) toiminta eri paikkakunnilla on saanut vuosien kuluessa omat erityispiirteensä. Katsaus on pyytänyt Oulun, Jyväskylän, Kotkan ja Porin toiminnassa mukana olevia henkilöitä kertomaan tapahtumista ja niiden taustoista omalla paikkakunnallaan.

Antti-Veikko Perheentupa

Jokainen elävä yhteisö joutuu uusiutuvasti kohtaamaan kysymyksen olemassaolonsa tar koituksesta, mielestä. Muuttuva todellisuus asettaa kaikelle elämälle jatkuvasti uusia haasteita. Paikalleen pysähtyminen merkitsee jähmettymistä ja kuoleutumista. Liike-elämässä tällaiset elinvoimansa kadottaneet yhteisöt menettävät nopeasti myös fyysisen olemassaolonsa. Sen sijaan julkiselle hallinnolle ei ole vierasta, että jokin laitos tai virasto jatkaa varjomaista elämäänsä mielekkyytensä pääosin menettäneenä. Monista tekijöistä johtuen jatkuvuuden voimat ovat julkisessa toiminnassa muuttumisen voimia selvästi vahvempia.

Kriittinen korkeakoulu ei kuulu julkiseen hallintoon, vaikka sen toiminta tärkeältä osin perustuukin valtionavustukseen. Oppilaitosten maailmassa sillä on poikkeuksellisen vapaa asema. Ulkopuolisten voimien sitomatta sen toimintaa voidaan vapaasti kehittää saatujen kokemusten perusteella. Tavoitteena voidaan ja tuleekin pitää sitä, että toiminnan kehittämistä määräävä ainoa tekijä on toiminnan elävä idea, sen identiteetti. Jatkuva keskeinen haaste on siten tämän identiteetin tiedostaminen.

Kriittinen korkeakoulu lähti liikkeelle kolmetoista vuotta sitten pyrkimyksestä luoda foorum, jolla erilaisia yhteiskunnassa ja

kulttuurissa liikkuvia uusia asioita voitaisiin käsitellä. Kysymys oli sekä uusista haasteista että uudenlaisesta tiedosta ja aikaisemmasta poikkeavista ajattelutavoista. Juuri uudenlaisen tiedon ja ajattelun esille tuleminen on tehnyt oikeutetuksi käyttää korkeakoulun nimeä.

Pyrkimys kehittää ajattelua ja tietoa liittyy väistämättä aikuiskoulutukseen. Uusien näkemysten täytyy aina lähteä liikkeelle ihmisissä. Vain jokin uusi teknologinen uutuu s voi toteutua salassa, rajoitetun ihmisryhmän tuntemaks suljettuna.

Tässä mielessä Kriittisen korkeakoulun luonne on samalla aikuiskoulutusyhteisö. Tämä aikuiskoulutus ei kuitenkaan voi tarjota mitään sellaisia etuisuuksia, joita olemme tottuneet yhdistämään korkeakoulujen toimintaan yleensä: hyväksyttyä ammattipätevyyttä, tutkintoja titteleineen. Toimintaan osallistumisen täytyy olla sisältä päin liikkeelle lähtevää, itse itseään motivoivaa. Toisin sanoen toiminnan tulee voida rakentua ihmisissä elävälle itsenäiselle kulttuuri-intressille.

Tällainen tehtävä on sekä haastava että vaikea. On kyettävä seuraamaan sitä, mitä ajassa liikkuu ja löydettävä muodot sen käsittelylle. Toiminnan tulisi jatkuasti arvioida itseään ja oppia tehdystä. Tosin voidaan

syystä korostaa, että saman vaatimuksen tulisi itse asiassa kuulua kaikkeen yhteisölliseen toimintaamme. Emme vain ole tottuneet tällaista vaatimusta itsellemme asettamaan.

Erilaisia Kriittisen korkeakoulun piirissä kehitettyjä toimintamuotoja ei ole syytä lähteä tässä arvioimaan. Keskeisenä ja näkyvimpänä toimintana on alusta alkaen ollut avointen esitelmä- ja keskustelutilaisuuksien järjestäminen. Yleisön kiinnostus on herkkä sen seikan mittari, elävätkö samat kysymykset ihmisten mielissä. On tosin paikallaan nostaa esille myös sellaisia näkökulmia ja kysymyksenasetteluja, joita ollaan vasta heräämässä kohtaamaan.

Tällainen jossakin mielessä ajan peilinä oleminen on osoittautunut toiminnaksi, jossa useat ihmiset haluavat olla mukana omalla aktiivisella panoksellaan. Kriittisen korkeakoulun toimintaa on paikallisen oma-aloitteisuuden pohjalta syntynyt vuosien mittaan monilla paikkakunnilla. Saadaksemme kuvaa siitä, mikä on tällaisen toiminnan luonne ja mitä erilaisia piirteitä siihen on sisällynyt, on Katsaus pyytännyt muutamia puheenvuoroja eri paikkakunnilla mukana olevilta henkilöiltä. Nämä seuraavassa julkaistavat puheenvuorot valottavat omalta osaltaan Kriittisen korkeakoulun identiteettiä.

Pauli Saukkonen, Oulu

Oulun kriittisen korkeakoulun syntymisen taustalla oli tarve luoda yleinen foorumi, jossa eri alojen ihmiset voisivat kohdata ja saada virikkeitä toinen toisiltaan keskustelemalla tärkeiksi kokemistaan yleisistä kysymyksistä. Muun muuassa yliopistoväen piirissä tunnettiin spesialisoitumisen ja omissa lokeroissaan toimimisen haitat. Oli halua pyrkiä sirpaletiedosta ehjempiin synteeseihin. Eräiden Kriittisen korkeakoulun toimintaa seuranneiden kesken haudottiin usean vuoden ajan oman "kriittisen" toimipisteen perustamista. Asia pantiin käytännössä alulle Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton tukeamana keväällä 1980. Vuosi 1981 on ensimmäinen virallinen toimintavuosi.

Tavoitteena ei ollut suurien joukkojen houkutteleminen. Tarkoituksenmukaisimmaksi katsottiin asiasta todella kiinnostuneiden spontaanin yhteenliittymän pohjalta

lähteminen. Hankkeesta tiedotettiin lehdissä, ja jäseniksi ilmoittautui muutamia kymmeniä ihmisiä hyvinkin erilaisista piireistä. Perustettiin kannatusyhdistys, hyväksyttiin säännöt Kriittisen korkeakoulun sääntöjen mallin mukaan ja valittiin johtokunta. Johtokunnassa on hallinnon, talouselämän, teatterin, kuvataiteen, lehdistön, tekniikan, lääketieteen, luonnontieteiden ja humanististen tieteiden edustus.

Käsiteltäviksi ehdotetut ja eniten kannatusta saaneet aihepiirit ovat seuraavantyyppisiä: yksilön ja yhteiskunnan ja ihmisen ja ympäristön suhde, luonto ja kulttuuri, uusi teknologia, taloudellinen kasvu ja valta, vallankäytön problematiikka, kasvatus eri kulttuureissa, taide, uskontojen ja uskonnollisuuden merkitys yhteiskunnassa, terveellinen ravinto, itsensä kehittäminen. Kevään 1981 teemoja olivat Pohjois-Suomen ankeus, työn käsite, oululaisen kuvataiteen tyyli-suunnat ja ihmisen reagointi ympäristön monimutkaisuuteen. Alustajina ovat olleet paikalliset asiantuntijat. Tilaisuudet ovat herättäneet kiinnostusta, ja keskustelu on ollut vilkasta. Näyttää siltä, että lähtökohdat jatkotoimintaa varten ovat suotuisat.

Pekka Ihanainen, Jyväskylä

JYVÄSKYLAN AVOIN KULTTUURIKESKUS (JAK) näki päivänvalon vuonna 1975. Synnytystä olivat auttamassa ja todistamassa mm. Reijo Wilenius, Risto Suurla, Kari Turunen ja Paavo Kuusimäki. Alusta saakka lapsen varttumista on ollut seuraamassa Jenny Lilja.

JAK syntyi Helsingin Kriittisen korkeakoulun jalanjälkiin, tosin on kerrottu, että itse Kriittisen korkeakoulun (KrK)elämäkipinä olisi välähtänyt Jyväskylässä. Vaikka JAK on tunnistanut itsensä Helsingin KrK:n jalanjäljissä, se on heti alusta saakka yrittänyt löytää omaa tietään.

Toiminnan perusideat ovat yhteneväiset Helsingin ja muiden paikkakuntien Kriittisten korkeakoulujen kanssa: saattaa erilaisia ajatus- ja toimintamaailmoita kohtamaan toisensa, oppimaan toisiltaan, etsiä uusia näköaloja niin tieteellisen, taiteellisen kuin yhteiskunnallisen elämän alueilla. Ihminen, hänen käsittämisensä yhä uudelleen on

ollut koko JAK:n toimintahistorian keskeisenä sisältöaiheena.

JAK on etsinyt paikkaansa vilkkaassa kulttuurikaupungissa. Yliopisto, aktiivinen konservatorio, Jyväskylän Kesä ja Jyväskylän Talvi sekä monet pienet kulttuuriyhteisöt ja -harrastuspiirit tekevät Jyväskylän kulttuurielämän arvaamattoman moni-ilmeiseksi — aina ei tahdo edes riittää kaikille osanottajia. Tässä tilanteessa JAK on yrittänyt muodostaa itselleen intiimien, pienten tapahtumien ja tilaisuuksien toimeenpanijan identiteetin. Vielä se ei ole siinä onnistunut kiitettävästi.

Toimintamuotoina ovat pääasiassa olleet esitelmä- ja keskusteluillat sekä lauantaiseminaarit. Yleensä iltatilaisuudet ovat liittyneet kokonaisuuksiksi, joiden teemoina ovat olleet esimerkiksi sivistys, kansallinen kulttuuriperintö, ihmiskäsitys, vaihtoehtoinen elämäntapa, lama. Erilaiset ajankohtaistemat ovat myös sisältyneet JAK:n ohjelmiin.

Lauantaiseminaarien aiheita ovat olleet mm. luonnon kohtaaminen; ihminen, teknologia ja politiikka; itsetuntemus ja musiikki; kirjallisuus; kristinusko; freudilaisuus.

Kahden vuoden ajan JAK on yrittänyt toteuttaa Inhimillisen Kasvun Seminaaria (INKA). Luonteensa mukaiseksi, säännöllisesti yhteentulevaksi ihmisryhmäksi se ei kuitenkaan ole muodostunut. Osittain tämä on johtunut siitä, että ohjelmaa ei ole voitu toteuttaa ehyesti jatkuvana kokonaisuutena. INKA:n nimissä JAK on kuitenkin tarjonnut jyväskyläläisille erilaisia taiteellisia lauantaviikonloppuja: maalaus, muovailu, arkkitehtuuri, kansantanssit, eurytmia ja puheilmaisu esimerkiksi ovat olleet itsekasvatuksellisen taiteellisen toiminnan muotoina.

JAK:n elämäнкааri on ollut toiminnallisen innostuksen ja taantumisen vaihtelua. Ongelmana eivät niinkään ole olleet henkiset voimavarat kuin niiden aineelliset kantajat: arkisten tehtävien toteuttajat eivät ole ehtineet eivätkä jaksaneet hoitaa pitkäjänteisesti käytännön rutiineja.

Tuore veri on aina uudelleen yrittänyt löytää JAK:n konkreettisen paikan Jyväskylän kulttuurielämässä. Tällä hetkellä yksi JAK-sukupolvi on taas astumassa uuteen ympäristöönsä, veri on vaihtumassa. Etsintä jatkuu ja sen tapahtuessa JAK toteuttaa milloin virkeämmin milloin vähä-äänisemmin perusideoitaan. Ne ovat toistaiseksi pysyneet ”pyhinä”. Joka vuosi niiden pyhyys on kuitenkin uudelleentodettu ja -arvioitu.

Miltä toimintavuosi 1981-82 näyttää? Kaksi vuotta kokeilumielessä ylläpidettyä Inhimillisen Kasvun Seminaaria ei jatketa (tarvetta siihen ilmeisesti olisi, mutta inhimillisiä voimavaroja sen toteuttamiseen ei ole riittävästi). Tänä vuonna JAK ruumiillistaa itsensä lauantaiseminaareissa. Ainakin seuraavista aiheista saavat jyväskyläläiset (muutkin) hengenravintoa: ”Alitajunta ja uni”, ”Ihminen, jumala ja logos”, ”Kansa, kieli ja kansanhenki”.

Osmo Kontula, Kotka

Keskustelu Kriittisen korkeakoulun merkityksestä ja tarpeellisuudesta on aina ajan-kohtainen. Toiminta sinänsä ei ole itsetar-koitus vaan pohjautuu tiettyyn ihmiskäsitykseen ja sen edistämiseen. Mitä tämä merkitsee käytännössä?

Kriittisen korkeakoulun toiminta on haastavaa sekä tilaisuuksien järjestäjien että yleisön kannalta, sillä aiheiden moninaisuus ja vaihteleva käsittelytapa asettaa kuulijan epätavalliseen tilanteeseen. Tiedot, uskomukset ja asenteet eivät ole valmiiksi muokattuja vaan jättävät kuulijalle vapauden rakentaa omaa maailmankuvaansa. Valitettavan usein muu tiedonvälitys ja yleisötilaisuudet tarjoavat valmiita käsityksiä, joita kuulijan toivotaan omaksuvan. Yhden asian tai uskomuksen liikkeeseen on helppo tempautua mukaan, koska se ei edellytä omaehtoista ajattelua ja asian sitomista muihin yhteyksiin, kuten se syvemmin oivallettuna edellyttäisi. Tämä pinnallinen mukaanheittäytyminen ei kuitenkaan jätä pysyvää vaikutusta ihmiseen; hetken huuma menee ohitse, ja elämä jatkuu ennallaan.

Kysymys on selvästä erosta ihmiskuvassa — luottamuksesta ihmisen omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin. Viestintä ja tiedonvälitys arvioi vastaanottajan, ihmisyksilön, yleensä negatiivisen ihmiskäsityksen kautta. Ihmisen omaan kapasiteettiin ja kyvykkyyteen ei luoteta vaan halutaan välittää sanoman välittäjälle soveliaat käsitykset oikeasta ja väärästä, tulonjaosta, yksilön vaikutusmahdollisuuksista ja maailman todellisuudesta. Poikkeavia käsityksiä vastustetaan ja pidetään kiusallisina — omat ajatusmallit ja uskomukset edustavat heille koko todellisuutta.

Kriittisen korkeakoulun toiminta-ajatus perustuu positiiviseen ihmiskuvaan, jossa kuulijaa arvostetaan; hänelle annetaan mahdollisuus muodostaa itse omat käsityksensä ja tarjotaan mahdollisuus erilaisten maailmankuvien, uskomusten ja käsitysten kohtaamiseen.

Nykypäivän maailmassa tarvitaan henkistä uudistumiskykyä. Kansainväliset poliittiset ja taloudelliset rakenneongelmat vaativat uutta laajasti oivaltavaa ajatus- ja ymmärryskykyä. Toisaalta nopeat yhteiskunnalliset muutokset aiheuttavat henkisiä ongelmia, joiden ratkaisemiseksi irtaantuminen vanhasta ajattelutavasta ja passiivisesta elämänasenteesta on välttämätöntä. Tämän uudistuksen siemen käynnistää syvällisiä henkisiä prosesseja, jotka heijastuvat jokapäiväiseen elämään ja henkilökohtaisiin ratkaisuihin. Positiivisen ihmiskuvan avulla tapahtuu askel passiivisesta tiedon vastaanottamisesta oivaltavaan kuunteluun.

Tällä tavoin olen itse kokenut Kriittisen korkeakoulun ja oman roolini sen kotkalaisen yhteistyökumppanin Avoin Kulttuuriseurassa AURAn tilaisuuksia valmistellessani ja suunnitellessani. Mielestäni Kriittisessä korkeakoulussa toimiminen edellyttää tämän oivaltamista, muutoin aiheiden ja yleisön heterogeenisuus herättää hämmennystä.

Kriittisen korkeakoulun merkitystä ja vaikutusta ei voida päätellä pelkästään tilaisuuksissa kävijöiden määrän perusteella. Olen huomannut, että sen toimintaa ja asioiden käsittelytapaa seurataan yllättävän laajasti; sillä on esimerkinomainen vaikutus laajempaan viiteryhmään. Kuten Reijo Wilenius on todennut: Pisara astiassa on hyvin vähän, mutta se joka tapauksessa muuttaa liuoksen koostumusta pysyvästi.

T. O. Pavela, Pori

Kriittisen korkeakoulun perustajat toki tiesivät mitä he hausivat ja mihin he pyrkivät. Nyt kun toiminta on alkanut Porissa, minulta on tiedusteltu mitä odotan Kriittiseltä korkeakoululta. Aihe on moninainen. Toivottavasti perustajat tuntevat lapsensa.

Toiminnan lähtökohdan määrää elinympäristö. Porin tarjoamat kulttuuripalvelut ovat olleet suhteellisen vähäisiä moniin muihin kaupunkeihin verrattuna, joskin tilanne on koko ajan paranemassa. Varsinaista korkeakoulun täällä ei ole mutta Poria

voidaan kyllä pitää koulukaupunkina. Itse toimin teknillisen oppilaitoksen opettajana. Opetustoimen ohessa olen joutunut toteamaan, että nuorisossa esiintyy elävää tiedonhalua kohdistuen paljolti sellaiseen tietoon, jota normaalin koulutoiminnan puitteissa ei ole saatavissa. Olen keskustellut näistä asioista eri ihmisten kanssa ja siten joutunut ryhmään, joka katsoi Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistyksen perustamisen välttämättömäksi.

Viittasin edellä varsinaisiin korkeakouluihin. Tiedän hyvin, että ne ovat suuressa määrin sisäänlämpiäviä, tieto ei kulje ulos. Väitetään liiankin helposti, että tieteen popularisoiminen on vaikeaa. Väite pitää osittain paikkansa mutta on lukuisia esimerkkejä, joissa tässä suhteessa on onnistuttu erinomaisesti. Mielestäni on tärkeää käsitellä ajattelutapoja, ongelmakenttiä ja tavoitteita, aivan erikoisesti suhdetta kaikkeen ihmisen henkiseen toimintaan.

Mitä tietoa korkeakouluista pitäisi saada ulos? Kaikkiea kaikenkin, ainakin niin pitkälle kuin mielenkiintoa riittää ja sitä pitäisi riittää. Estetiikan täytyisi tuntea luonnontieteitä, tekniikan miesten filosofiaa ja opettajien vähän kaikkea. Sopsisiko arkeologia kaupan palveluksessa oleville? Se, joka väittää päinvastaista, ajattelee ensisijaisesti ammatillista valmiutta mutta tästähän ei ole kysymys. Kysymys on inhimillisestä valmiudesta, jonka tarkoituksena on laajentaa perspektiiviä, auttaa ihmistä paremmin ymmärtämään elinympäristöään ja myös ulkomaailmaa. Esitetty päämäärä on luonnollisesti kokonaisuudessaan utopistinen. Kriittisen korkeakoulun tavoitteena se on kuitenkin johdonmukainen ja haastava.

Suurin osa annettavasta opetuksesta perustuu auktoriteetteihin. Voidaan sanoa, että oppiminen tapahtuu kolmessa vaiheessa. Asia opitaan kun se opetetaan. Varsinainen oppiminen tapahtuu myöhemmin kun asia myös ymmärretään. Lopullinen oppiminen tapahtuu siinä vaiheessa kun huomataan, ettei saatu käsitys vastaakaan tosiasioita. Auktoriteettiuskko ei ole täysin negatiivista. Suurin osa jokapäiväisistä toiminnoistamme perustuu sellaisiin opittuihin asioihin, joiden todenperäisyyttä ei ole mahdollista tutkia, eikä tutkimisella edes ole mitään mieltä. Entinen komppanian vääpeli opetti kenttäpuhelimien käyttöä ja sanoi: "Kun kammesta vääntää niin yhteys syntyy. En tiedä miksi näin on mutta niin se vain on." Niinhän se

muuten olikin.

Jossain vaiheessa auktoriteettiuskon voima loppuu. Ihminen tarvitsee luovuutta jotta kehitys olisi mahdollinen. Luovuuden on toimittava kaikissa kulttuuriyhteyksissä, niin tieteissä ja taiteissa kuin myös jokapäiväisissä tapahtumissa. Tätä varten Kriittisen korkeakoulun kautta on saatava vaihtoehtoisia tietoa myös sellaisilta alueilta, jotka eivät kuulu virallisesti hyväksytyyn tieteen piiriin. Terve epäily on aina paikallaan. Ihminen on taipuvainen uskomaan fantasioihin, tämä johtuneekin sinänsä tärkeistä tunne-elämyksistä. Tosiasia on, että eräät entiset "huuhaa-alueen" asiat ovat siirtyneet virallisesti hyväksytyyn tiedon piiriin.

Henkilökohtaisesti minua kiinnostavat vanhat kansantavat, myytit ja tabut. Nykyisin, alkuperäiskansoja lukuunottamatta, tämä alue on degeneroitunut, ihmisen henkisen energian voimakkuutta ei tunneta. Hyvä poppamies on luullakseni tärkeämpi kuin huono professori. Monet nykyisin helposti omaksutut ajatustavat edustavat myyttejä, joiden arvo voi olla kyseenalainen. Tietenkin elämme kulttuurikehityksen nykyaikaa, tulevassa kehityksessä monet asiat suodattuvat. Mielestäni pitäisi kuitenkin pysähtyä ajattelemaan olemmeko menettämässä tai menettäneet henkisellä alueella sellaisia arvoja, joita ei enää voi korvata.

Erittäin positiivisena pidän sitä, että Kriittisen korkeakoulun ohjelmaan on koko ajan kuulunut ihmiskuvan kartoittaminen. Tässä kaoottisessa, ehkä ahdistavassakin maailmassa ihmisten tulisi paremmin ymmärtää toisiaan. Laajamittainen keskinäinen yhteistyö on ainoa mahdollinen tie sen sijaan, että pyritään pakenemaan pienryhmiin, joiden tunnus on mahdollisimman ahdas ja jopa negatiivinen. Tien suuntaa ei voi määrätä pakolla. Halaaminen ei käy hallitsemalla eikä sympatiaa saa sanelemalla.

Ihmiskuvan kartoittamisessa saattaa piillä väärän tulkinnan vaara. Luodaan kategorioita, jotka leimautuvat tiettyyn kliseeseen. Jokaiselle muodostuu mielikuvia kun puhutaan eurooppalaisesta tai amerikkalaisesta maailmankuvasta. Entä jos jaoitus tehdään toisin: luterilainen, ortodoksinen ja katolinen maailmankuva? Pohjimmiltaan ihmiset ovat kaikkialla samanlaisia, tämä on ihmiskunnan voima. Ryhmien erot muodostuvat erilaisista kulttuuriperinteistä. Myös näistä eroista kumpuaa ihmiskunnan voima. Ihmiskuvan eri luokituksia ei mielestäni saisi pitää

substansiivisina. Henkilökohtaisesti pidän esimerkiksi Bromsin ansiokasta kuvausta itäisestä ja läntisestä suomalaisesta adjektiivisena.

Kriittisen korkeakoulun toiminta perustuu suuressa määrin esitelmätilaisuuksiin. Nämä ovat tarpeellisia ja toivottavia. Armoton totuus on kuitenkin, että sama tai samat ihmiset joutuvat vastaamaan niiden järjestyksestä. Tässä piilee tukehtumisen vaara. Toiminnan pitäisi tapahtua myös pienten harrastuspiirien avulla. Paitsi että nämä saisivat itselleen parhaan mahdollisen annin, voisivat ne myös elävöittää kokonaisuutta. Kriittinen korkeakoulu ei myöskään saisi muodostua salaseuraksi, siiliksi, vaan sen pitäisi olla mustekala, jonka lonkerot pyrkisivät ulottumaan myös vaikeasti tavoitettaviin ihmisiin. Lonkeroiden täytyisi toimia hellävaraisesti ja hoivaavasti, korkeakoulun tavoitteiden tulisi olla miellyttävää vientitavaraa.

**Palvelutalo-koti
vaikeavammaiselle**

**Joulukeräys:
postisiirto 142 944-4**

 Invalidiliitto ry

Matti Kuusela

Luonnonelementeistä perinteellisessä asumisessa

Suomalaisilla on ollut monia eri tapoja taata asuinpaikkansa onnellinen valinta. Näistä tavoista kertoo Matti Kuusela artikkelissaan.

Kun suomalainen muinoin lähti etsimään itselleen uutta asuinpaikkaa, ei hänellä ollut käytettävissään karttoja tai maaperätutkimuksia. Oli sen sijaan mittaamattomat salot. Miten hän niistä etsi talonpaikkansa?

Ilmeistä on, että hän pikkuhiljaa kuljeskeli metsissä ja lähitienoilla ja tutkaili niiden luonnontuntumia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistossa on talletettuna laajaa muistitietoa siitä, miten esi-isämme tutkimuksissaan menettelivät.

Tiedettiin, että paras talonpaikka on puita kasvavan mäen etelärinne lähellä järveä. Jos paikalla vielä kasvoi pihlajia, oli paikka erikoisen hyvä. Myös suuri maakivi oli suotuisa merkki, jos muut merkit olivat hyviä.

Jo tässä vaiheessa olivat tarkastelussa mukana kaikki luonnon peruselementit: maaperä ja kivet, vesistöt, valo ja lämpö sekä puusto.

Lisäksi tiedettiin, että taloa ei pitänyt rakentaa polun päälle, sillä siinä nähtiin pahoja unia. Myöskään ei pitänyt rakentaa vesisuonen päälle eikä kynnetylle maalle.

Sitten voitiin tutkia muurahaisia. Isot metsämuurahaiset olivat hyvä merkki. Katseltiin kiven alle: jos oli "punasii pieniä kusiaisi", niin paikka oli huono, mutta jos mustia, oli paikka onnellinen.

Voitiin myös kulkea aamukasteessa paljain jaloin ja tunnustella mistä maa oli lämmin. Maan lämpötilassa on yllättävän suuria eroja. Kenkäjalkainen kaupunkilainenkin saattaa sen joskus huomata poimiessaan kukkia aamukasteiselta niityltä. Eräässä tällaisessa hyvin lämpimässä paikassa kasvoi esim. Sammatissa Kaukaasian maksaruoho muuten jo kauan sitten hävinneellä talonpaikalla.

Nukkuminen oli aina hyvä keino päästä selville paikan laadusta. Millaisia unia nähtiin ja miten muuten nukuttiin, siitä voitiin päätellä oliko paikka hyvä vai huono. Erityisen suotuisa merkki oli, jos maanhaltija ilmestyi unessa ja näytti taloa. Silloin tiedettiin, että itse maan suhteen oli kaikki hyvin.

Jos ei itse oltu talonpaikasta varmoja, saatettiin kutsua paikalle kylänvanhin tai muu tietomies, joka katsoi paikan. Soikkolasta kerrotaan, että "Eräs akka katsoo talojen suuntaa taivaalta ja ennustaa sen mukaan, onko onnea vai ei. Määrätty on ovenkin asento" (J. Lukkarinen 5121.1910). Tässä tulee siis jo taivaankappaleidenkin asema mukaan paikanmääritykseen.

Voitiin tehdä myös yksinkertaisia kokeita. Taikinahiertimen tahtaiseen annetaan olla kolme yötä siinä paikassa, mihin talo on aiottu. Koetellaan useammassa paikassa, ja talo laaditaan siihen, missä tahdas kerkeimmin homehtuu, kertoo Samuli Paulaharjun muistiinpano vuodelta 1908. Taloa ei siis rakenneta sinne, missä tahdas vähiten homehtuu, vaan sinne, missä elämänvoimat maassa ovat suurimmat. Sinne oli rakennettava, sillä suuri kasvu ja sikiäminen olivat talon menestyksen ja vaurauden ehto.

Kurkijoelta kerrotaan, että uutta tupaa tehtäessä otetaan joka nurkan alta multaa, pannaan tuohiseen ja viedään muurahaispesään. Jos nyt muurahaiset tyhjentävät astiat, on paikka otollinen, jos ei, on paikka hylättävä (Kotikielen seura).

Hilippa Maljonen, 93 v., Suistamolta, kertoo miten "muun tila katsottiin": "Pari kolme hopearahaa liikkumattoman kiven päälle: jos ovat kirkkaat, on hyvä paikka, mutta jos tummaksi käyvä — huono. Ei

siihen rakennettu." (A. V. Rantasalo 437. 1935).

Vanhalla kansalla oli siis paljon keinoja käytettävissään: joku pystyi arvioimaan paikan vain katsomalla, toinen jaloillaan, kolmas tutki tähtiä. Lisäksi voitiin käyttää apuna muurahaisia, hopearahoja, taikintahdasta, haapalastuja: "Pirtin sijaa katsotaan sillä tavoin, että pistetään haapanen kattilapuu ja siihen pata veden kanssa muka kiehumään, ja haapasia halkoja alle, joihin ei kuitenkaan tulta panna. Sitten pannaan veteen haavan lastu. Jos se myötäpäivään pyörii, on paikka otollinen, mutta jos vastapäivään, niin 'elä siihen luaji pirttie'." (Vuokkiniemi, I. Marttini b) 487.1900. Kertoja Anni Mikkojeff, 65 v.). Tässä näkyy, miten myös rituaalinen toimitus, sielullinen valmistautuminen koetilanteeseen oli tärkeää: ei riittänyt, että vain viskattiin lastu pataan, vaan eläydyttiin myös (näkymättömiin) liekkeihin. Epäilemättä tällä eläytymisellä oli merkityksensä kokeen onnistumiselle.

Ehkä vaikeammin tulkittavissa on ainakin nykyajan ihmiselle seuraava koe, jonka kertoo 64 vuotias Antero Orppo Viittangista: "...peruskivi pannaan juhannusyönä sijalleen ja annetaan olla siinä liikkumatta kolme kuukautta sitten katsotaan minkä näköisiä matoja on siinnyt alle niin sen näköiset elukat menestyvät siinä talossa ja jos niitä matoja on paljon niin eletään rikkaana ja karjaa tulee olemaan paljon." (H. Meriläinen II 1553. 1892). Tämä vaatii jo voimakkaasti taiteelliseläytyvää havaintokykyä.

Kaivonpaikan etsiminen

Kun talonpaikka oli löydetty, oli kaivonpaikan etsiminen seuraava tehtävä. Tarkkailemalla kasvien väriä ja tiheyttä saatiin selville kosteat vesisuonien paikat. Tiedettiin, että pajut ja kukat kasvavat tiheässä vesisuonen läheisyydessä. Myös puunoksat ulottuvat lähemmäksi maata vesisuonen kohdalla. Tietäjät pystyivät sanomaan kaivonpaikan myös pelkästään maastoa katsomalla.

Vesisuonessa virtaava vesi vaikuttaa ympäristöön monin tavoin. "Kun aamulla ennen auringon nousua kulkee paljain jaloin, niin vesisuonen paikka on siin, missä maa on kylmempää ja vesisempää kuin ympärillä", kertoo 64 vuotias Juha Saloranta Kymistä (Anni Husu 183.1916). "Missä paikassa ruohossa kaste juhannusaamuna kauvem-

man aikaa pysyi, niin siinä tiedettiin olevan hyvä 'kaivon paikka' ". (Kokemäki ym. Kaarlo Kallio 99.1914)."Iltasilla kun katsoo huuralämpimän aikana, niin vesisuonen kohdalla juoksoo huurasuoni kuin savu ikään", kertoo Jehkin Iivana Suistamosta Samuli Paulaharjun muistiinpanojen mukaan (3521. 1908).

Tarkkailtiin siis veden käyttäytymistä ilmassa eri vuorokauden- ja vuodenaikoina. Mutta oli myös puhtaasti kokeellisia menetelmiä. Pantiin pata kumolleen maahan ja katsottiin missä siihen enimminkin tiivistyi kosteutta. Jos padan alle laitettiin mustia villoja, tuli koe tarkemmaksi.

Myös eläinten herkkiä aisteja voitiin käyttää hyväksi. Kun vastaostettu tai työstä janoinen hevonen päästettiin irti, niin paikkaan, jonne se omin päin jäi "paalittlemaan, tulee hyvä kaivo". (Martti Mattila 2343.1934; Vilho Mörsky b) 305.1915).

Varvun käyttö

Varvun ja heilurin käyttö vesisuonen etsinnässä on nykyisinkin tunnettua. Englantilainen **Guy Underwood**, kuten hän teoksessaan "The Pattern of the Past" (1969) kertoo, kehitti hyvin herkän pienikokoisen "varvun" (sensitive rod) ja onnistui sillä havaitsemaan kaikkiaan komentyyppejä maasäteilylinjoja: vesisuonet (water lines), polkulinjat (track lines) ja akvastaatit (aquastats). Niillä kaikilla on erilainen vaikutus kasvistoon, eläimiin ja ihmisiin. Hän huomasi myös, että näillä linjoilla on omat yhteytensä vanhoihin kulttuuri- ja kulttipaikkoihin, tielinjoihin, asuinrakennuksiin, kaivonpaikkoihin sekä paikkoihin, joihin eläimet hakeutuvat synnyttämään jne. Siksi hänen tutkimuksensa saattavat tuoda lisävaloa kysymykseen, miksi polun päälle rakennetussa talossa näkee huonoja unia tai miksi lastut vesiämpäriä kiertävät kaivonpaikalla toiseen suuntaan kuin hyvällä nukkumapaikalla. Ilmeistä on, että ennen nämä maasäteilylinjat on otettu hyvin tarkkaan huomioon.

Viime vuosina on myös Suomessa virinnyt kiinnostusta maasäteilyn tutkimiseen. Mm. maanviljelysneuvos **Pohjonen** on tutkinut varvulla ja heilurilla sängynpaikkoja ja todennut merkittävän yhteyden sairastavuuden ja vuoteen paikan maasäteilyn välillä.

Mutta esivanhemmillamme oli myös muita menetelmiä varvun lisäksi: vesiämpäriin asetettu leppäkapula vajosi pohjaa kohti

vesisuonen kohdalla ja pysyi muualla pinnassa. Tietäjillä oli lisäksi omat menetelmänsä. Kerrotaan, että kaivonpaikkaan etsiessään vanhat tietäjät panivat vettä (tai paloviinaa) pikariin. Siinä missä vesisuoni on likempänä maan pintaa, nousevat ohranhyvät ylempäs (tai eriyvät tai yhtyvät). Vastaavasti alkaa paloviinaan upotettu elävä hopea "hypellä".

Ja vielä oli mahdollista nähdä kaivonpaikka unessa.

Haltiat

Eläinten käyttäytymisen seuraaminen ei ollut tärkeää ainoastaan oman kaivonpaikan etsinnässä, vaan se on ollut käytössä useissakin yhteyksissä ja usein pyhän toimituksen luontoisena. Kerrotaan muun muassa, että Cadmus löysi Teeban paikan pyhän lehmän avulla, samoin Ilias Troijan. Maalla, ihmisillä ja eläimillä oli hyvin läheinen vuorovaikutus.

Maalla oli haltijansa. "Maata ei saanut pieksää kepillä kovasti suotta. Isä vainaa aina sanoi: 'Ei saa äitien rintoja pieksää'." (Kittilä. Samuli ja Jenny Paulaharju 1930). Maanhaltiaista riippui talon toimeentulo ja vauraus. Siksi maanhaltian kanssa oli oltava hyvissä väleissä. Sitä ei saanut loukata eikä häiritä, ja jos niin tapahtui, sitä oli lepytettävä. Huonosti kohdellun maanhaltian tai talonhaltian saattoi myös vieras viedä mennessään, ja tällöin talo oli tuhoon tuomittu ellei saatu uutta haltiaa.

"Haltioita uskoi kansa olevan kaikkialla: Niinpä oli järvillä haltiansa, lähteillä haltiansa, riihillä on haltiansa ja kussakin asunnossa on haltia jne." (Tyrvää, K. Katajaranta 1904). Yhteistyössä haltioiden kanssa koko elämälle ja taloudenpidolle tuli kulttinen luonne. Kun esimerkiksi haettiin lähteestä vettä, se saatiin lähteen haltialta. Tätä kuten muitakin haltioita oli ensin tervehdittävä, toisin sanoen, virittäydyttävä lähteen tuntelmaan. Samalla oli tehtävä mielessä selväksi, mihin vettä tarvittiin, mihin tarkoitukseen sitä haltialta pyydettiin. Ja itse oli ensinnä juotava noutamaansa vettä.

Kulttisia yhteyksiä

Samoin tulen sytyttäminen ja sammuttaminen oli pyhä toimitus; tuli siunattiin kummassakin vaiheessa. Ja tuli oli aina sammutettava, "tulen kasvot pestävä", puhtaalla vedellä. Ja jos tulen sammuttamisen

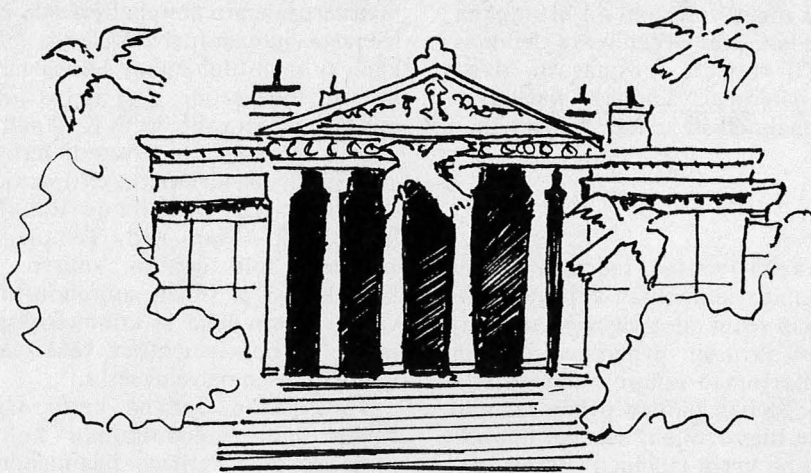
jälkeen yksi kekäle jäi muita kauemmin hehkumaan tai palamaan, kiinnitettiin siihen erityistä huomiota. Tämä hartaus luonnon elementtejä kohtaa tuo mieleen mitä kerrotaan Jerusalemin temppelissä aikoinaan suoritetusta jumalanpalveluksesta: "Ei ainoakaan tulipalo puhjennut Jerusalemissa, sillä alttarin tuli vartioi, ettei vieras tuli päässyt ryöstäytymään valloilleen. Koskaan ei rakennusten sortumisia tapahtunut Jerusalemissa, sillä Shetiyyah-kivi (peruskivi) vartioi kaikkia rakennuskiviä." (Aboth de Rabbi Nathan, ktso Patai: Man and Temple, s. 126). Jokainen tuli nähtiin suuren alkutulen ilmaukseksi ja siihen suhtauduttiin vastavalla vakavuudella ja kunnioituksella. Näin myös luonnonelementtien **väki** saatiin pysymään ihmisen palveluksessa.

Teoksessaan 'Gotland' kertoo Uwe Lemke yhden talon muodostaman kulttiyhteisön toiminnasta: "Perheen päämiehen johdolla suoritettiin lukuisat uhritoimitukset ja puolikulttiset teot, joiden piti vahvistaa ja järjestää näiden ihmisten yhteyttä kaikkialla ympäristössä olevien elementaariolentojen kautta... Ilmoitukset sellaisista toimituksista ovat vähälukuisia. Ne olivat talon omaisuutta eikä niitä ilmaistu ulkopuolisille. Olav Haraldssonin hovirunoilija Sigvat kertoo kuitenkin omasta kokemuksestaan siitä suuresta vakavuudesta, jolla nämä uhritoimitukset suoritettiin."

Talonhaltiat

Haltiat, ympäristön elementaariolennot, luonnonhenget, olivat myös määrättyssä mielessä sidoksissa ihmisten toimintaan. Ihmisen koko toiminta, teot, ajatukset ja tunteet vaikuttivat voimakkaasti näiden olentojen kehitykseen ja siten taas takaisin ihmiseen. Siksi esimerkiksi riitaa ja toraa ei sallittu. Ja sanotaan esimerkiksi: "Tulevaa sulhasta, anoppia ja lapsia suojellaan kielteisiltä piirteiltä leipomalla hiljaisesti, kantamalla siististi vettä kaivosta jne." Haltiat eivät olleet ainoastaan tonttuja ym., vaan myös vainajat saattoivat esiintyä haltioina.

"Semmoisessa talossa, jossa oli joku hyvin toimellinen männy emäntä huoneenhaltijana, suju kaikki laatusasti. Esimerkiksi kesällä ku karija tuli myöhää yöllä metsästä kotiin, sai elossa oleva emäntä rauhassa nukkua siihe astik ku mennä emäntä häneh herätti sanomalla: 'Nousen nyt ol lehemät tullut.'" (Perho 1936).

AATELITTOMIEN SÄÄTYJEN ITSENÄISYYSPÄIVÄN JUHLA

Säädytaloissa 6.12.1981 klo 17.00

Ohjelma:

Sisääntulomusiikkia

Kuorolaulua

Avaussanat

Kuorolaulua

Puhe

Musiikkia

Lausuntaa

Puhe

Maamme-laulu

Pakilan pelimannit

*Kauppakorkeakoulun ylioppilaskunnan laulajat
johtajana Heikki Saari*

Pääsihteeri Antti-Veikko Perheentupa

*Kauppakorkeakoulun ylioppilaskunnan laulajat
Teatterinjohtaja Kaisa Korhonen*

Taiteilija Ritva Ahonen-Mäkelä

Kirjailija Matti Paavilainen

Tarjoilua

Poloneesi ja vanhoja tansseja

Säädynmukainen pyhäpuku

Liput 25 mk

Poloneesiharjoitukset halukkaille keskiviikkona 25.11.1981 klo 19.00-20.30
Säädytaloissa salissa 15